ԱԶԳ
AZG
armenian newspaper

Հունիս 6
1992
Շաբաթ

երկօրյա թերթ
տարի. թիվ 43 (135)
գինը 95 կ.

Երեւան 375010
Հանրապետության 47

դասիչ 69149

հեռ. 581841, ֆաքս 562941, տելեքս 243266 SULASU

Հարձակում Մարտունու վրա

Հունիսի լույս 5-ի գիշերը ադրբեջանական կողմը զրահատեխնիկայի աջակցությամբ հարձակում է ձեռնարկել Մարտունի շրջկենտրոնի արվարձանների վրա: Ինքնապաշտպանության հայկական ուժերի 3 մարտիկ զոհվել, մեկը վիրավորվել եւ 2-ը անհայտ կորել են: Ինչպես «Իֆ»-ին հաղորդեց «Ղարաբաղի նորություններ» գործակալությունը, հարձակումը հետ է մղվել:

Իր հերթին, Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարությունը հաղորդեց, թե իբր հունիսի լույս 5-ի գիշերը Լեռնային Ղարաբաղի կողմից հրետակոծվել են Ջեբրայիլի շրջանի բնակավայրերը: Հայկական կողմը հրետակոծման է ենթարկել նաեւ Զանգելանի եւ Քելբաջարի շրջանի սահմանամերձ գյուղերը: 3 ադրբեջանցի վիրավորվել են, այրվել է մի քանի տուն: Նույն աղբյուրների տվյալներով, հունիսի 5-ի գիշերը հայկական կողմը ականանետներից եւ հրետանուց գնդակոծել է Նախիջեւանի Սադարակ ավանը: Վիրավորվել է 6 մարդ: ■

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ. Նախագահի ընտրությունները հետաձգվեցին մինչեւ հուլիս

Ստեփանակերտ. Մեր հատուկ թղթակից Հ. Ասատրյանը հաղորդում է.

Ինչպես հայտնի է, ԼՂՀ Գերագույն խորհրդի հունիսի 2–3-ի նիստերում անցկացվեցին ԳԽ նախագահի ընտրություններ: Առաջարկված թեկնածուներից ոչ մեկը չանցավ. հունիսի 4-ի նիստում պատգամավորները ստեղծեցին համաձայնեցնող խումբ: Այսինքն, յուրաքանչյուր թեկնածու պետք է ընտրի իր գաղափարակիցներից երեք ներկայացուցիչների, եւ բոլորը միասին համնդհանուր բանակցությունների սեղանի շուրջ: Ռոբերտ Քոչարյանի հետ ներկայացել էին վարչապետ Օլեգ Եսայանը, նախկին մարզգործկոմի նախագահ Լեոնարդ Պետրոսյանը եւ պատգամավոր Ռոլեն Ադաջանյանը: Գեորգի Պետրոսյանը ներկայացրեց Շահեն Մեղրյանին (Շահումյանից ընտրված պատգամավոր), ԼՂՀ ԳԽ արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի նախագահ Լեւոն Մելիք-Շահնազարյանին եւ ԳԽ պաշտպանության հանձնաժողովի նախագահ Վալերի Բալայանին:

Բանակցությունների ընթացքում քննարկվեցին հետեւյալ տարբերակները: 1. ԳԽ նախագահի պաշտոնում ընտրել չեզոք կողմի ներկայացուցիչ (այսինքն ո՛չ դաշնակցական, ո՛չ ՀՀՇ-ական): 2. Նստաշրջանում ընդունել նախագահական ընտրությունների անցկացման մեխանիզմի վերաբերյալ օրենք, նշանակել ընտրությունների օրը հետեւյալ պայմանավորվածությամբ. որ եթե մի կողմի ներկայացուցիչն ընտրվի նախագահ, ապա մյուս թեւի ներկայացուցիչը պետք է ընտրվի ԳԽ նախագահ: Մինչ այդ հետաձգել ԳԽ նախագահի ընտրությունները: 3. Հետաձգել ԳԽ նախագահի ընտրությունները մինչեւ ԳԽ պատգամավորական 20 թափուր տեղերի վերընտրությունները:

Հունիսի 4-ի երեկոյան եւ այսօր առավոտյան ոչ մի տարբերակ չընդունվեց եւ, փաստորեն, համաձայնեցնող խմբի աշխատանքները անպտուղ անցան: Այդ առթիվ ելույթներ ունեցան Ռոբերտ Քոչարյանը, Գեորգի Պետրոսյանը եւ այլ պատգամավորներ: Խորհրդարանի դաշնակցական խմբակցությունն առաջարկեց շարունակել ընտրությունները դարձյալ առաջադրելով Շահեն Մեղրյանի թեկնածությունը, որը հավաքել էր 33 ձայն: Սակայն անսպասելիորեն Շահումյանից ընտրված պատգամավորների խումբը թողեց դահլիճը: Գերագույն խորհուրդը ստեղծեց խորհրդակցական խումբ եւ ուղարկեց շահումյանցիների հետեւից: Գերագույն խորհուրդը որոշեց, ելնելով ստեղծված վիճակից, նիստին հրավիրել նաեւ Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ արքեպիսկոպոս Մարտիրոսյանին եւ ինքնապաշտպանական ուժերի հրամանատար Արկադի Տեր-Թադեւոսյանին: Ժամը 13-ի դրությամբ խորհրդարանում սպասում էին շահումյանցիների վերադարձին:

Երեկ կայացած ընտրությունները ավարտվեցին անարդյունք: Հաջորդը հավանաբար կկայանա հուլիսին: ■

Բոսնիան խնդրում է միջամտել

Բոսնիա-Հերցեգովինայի արտգործնախարար Սիլայջիչը օգնության կոչ արեց փրկելու համար պաշարված Սարաեւոյի եւ մյուս շրջանների ազգաբնակչությունը վերահաս սովից եւ առողջապահական վտանգներից: Նախարարը պահանջել է զինված ուժեր օգտագործել՝ փրկելու ժողովրդին, ասելով՝ «Մենք մտահոգ ենք տասնյակ հազարավորների ճակատագրով, նրանք այլեւս չեն կարող սպասել»: ■

ՆԱՏՕ-ն պատրաստ է խաղաղապահ առաքելության

Օսլոյում կայացող ՆԱՏՕ-ի երկրների ժողովը համաձայն է կազմակերպության ուժերին եվրոպայում խաղաղապահ առաքելություն տալ: 1949 թ.-ից ի վեր առաջին անգամ թույլատրելով անդամ 16 երկրների զինվորներին պաշտպանողական եւ նույնիսկ հարձակողական գործողություններ կատարել իրենց սահմաններից դուրս: Այնուամենայնիվ, մյուս անդամ երկրները մերժեցին Մ. Նահանգների առաջարկը՝ ՄԱԿ-ի տնտեսական սանկցիաները բռնի ուժով պարտադրել Հարավսլավիային եւ մարդասիրական օգնություն հասցնել Բոսնիա: Մյուս կողմից, Ճապոնիան երեկ որոշեց իր զորքերին թույլատրել ՄԱԿ-ի խաղաղապահ առաքելություններին մասնակից դառնալ՝ վերացնելով 2-րդ համաշխարհային պատերազմի ավարտին ստանձնած հանձնառությունը, որն արգելում էր ճապոնացիներին իրենց տարածքից դուրս ծառայել: ■

Տեր-Պետրոսյան–Շեւարդնաձե. Համաձայնվեցին փոխադարձ միջնորդությունների

Երեկ Ստեփանավանում տեղի ունեցավ Վրաստանի Պետխորհրդի նախագահ Էդուարդ Շեւարդնաձեի եւ Հայաստանի նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի հանդիպումը: Մասնակցում էին Հայաստանի փոխնախագահ, վարչապետ Գագիկ Հարությունյանը եւ Վրաստանի վարչապետ Թենգիզ Սիգուան: Քննարկվեցին տնտեսական համագործակցության հարցեր, շրջանում, մասնավորապես Ցխինվալում եւ Ղարաբաղում ստեղծված քաղաքական իրավիճակի, ինչպես նաեւ Հյուսիսային Օսիայի կողմից, որը դադարեցրել է գազի մատակարարումները, շրջափակման, երկու երկրների փոխհարաբերությունների, ավտոճանապարհների ու երկաթուղիների եւ լրատվական միջոցների անվտանգության հարցեր: Ինչպես հայտնի դարձավ «Իֆ»-ին իրազեկ աղբյուրներից, Շեւարդնաձեն Տեր-Պետրոսյանին իր միջնորդությունն է առաջարկել Ղարաբաղյան խնդրի կարգավորման գործում: Նույն աղբյուրների տվյալներով, Հայաստանի նախագահն ընդունել է այդ առաջարկը, եւ իր հերթին խոստացել միջնորդելու վրաց-օսական հարաբերությունների կարգավորման գործում: ■

Եվրոպական միությունն ամեն գնո՞վ

Հակառակ չորեքշաբթի օրը Դանիայում կայացած հանրաքվեի արդյունքների, որ մերժում էր եվրոպական միությանը մաս կազմելու դանիական կառավարության առաջարկը, եվրահամայնքի մյուս 11 երկրների ղեկավարները հայտարարեցին, որ վճռել են շարունակել միության կազմության աշխատանքները եւ 1999 թ. եվրոպայում անցնել միակ դրամանիշի գործածությանը: Մասնավորապես վճռական էր նախագահ Ֆրանսուա Միտերանը, որ հինգշաբթի օրն իսկ ֆրանսիացիներին կոչ արեց հանրաքվե անցկացնել: Հասարակական կարծիքի քննության արդյունքներով, ֆրանսիացիների մեծ մասը կողմնակից է միությանը, մինչ համայնքի որոշ երկրներում, հատկապես Գերմանիայում, ժողովուրդը դեմ է դրան: Ինչպես միշտ, բոլորից ավելի իրապաշտ են բրիտանացիները, որոնք կողմնակից են քայլառքայլ քաղաքականության, համոզված, որ ի վերջո միությունը կիրականանա: ■

Հայկական ուղղաթիռները Ադրբեջանի օդային տարածքո՞ւմ

Ինչպես հաղորդեց Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարության մամուլի կենտրոնը, երեկ վաղ առավոտյան «Կոկորդիլոս» մարտական ուղղաթիռների խումբը, խախտելով Ադրբեջանի Քելբաջարի շրջանի օդային տարածքը, գնդակոծել է սահմանից 10 կմ հեռավորության վրա գտնվող Սեյիդլար գյուղը: Մամուլի կենտրոնը նշեց, որ գյուղը գնդակոծվել է «ՆՈՒՐՍ» հրթիռներից եւ գնդացիրներից: Մասնակիորեն այրվել է մի քանի շինություն: Ադրբեջանական աղբյուրները հաղորդեցին նաեւ, որ երեկ չորս T-72 տանկերից հրետակոծվել են Թար-Թառի շրջանի Ջամիլի եւ Սեյդիլի գյուղերը: Կան ավերածություններ: Զոհեր չկան: ■

Ռիոյում հարուստ երկրներից պահանջվում է չմսխել եւ օգնել աղքատ երկրներին

Չորեքշաբթի օրը Ռիո դե Ժանեյրոյում բացված Աշխարհի համաժողովն անցնում է սուր ելույթներով ուղղված զարգացած երկրներին, որոնք բարեկեցության անվան տակ սպառողական-մսխողական քաղաքականություն են վարել եւ միաժամանակ թողել, որ նոր արթնացող երկրներն ստանձնեն շրջակա միջավայրի համար արդյունաբերության վտանգավոր ճյուղեր հնացած տեխնոլոգիայով:

Հաջորդաբար ելույթ ունենալով, շատ ճառախոսներ հարուստ երկրներից պահանջեցին կրճատել իրենց սպառումները ու արտադրությունները եւ վարկեր տրամադրել թույլ երկրներին, որպեսզի առաջավոր տեխնոլոգիայով խուսափեն միջավայրի հետագա աղավաղումից:

Հետաքրքրական էր Իտալիայի շրջակա միջավայրի պաշտպանության նախարարի առաջարկը, ըստ որի նավթարդյունաբերական 24 երկրներ նավթի յուրաքանչյուր տակառի վրա 1 դոլար տուրք են վճարում երկրագնդի աղտոտվածության դեմ պայքարելու համար:

Մյուս կողմից, Բուշի վարչությունը երեկ որոշում կայացրեց Մ. Նահանգներում առաջիկա 3 տարիների ընթացքում 70 տոկոսով պակասեցնել անտառահատումը: Որոշումը հետեւանքն էր ամերիկյան բնապահպանների ճնշումների: Սպասվում է, որ այդ որոշումը մեծ իրարանցում կպատճառի ամերիկյան թղթարդյունաբերության շուկայում: ■

Ֆյոդոր Ռեուտը հերքում է

Ինչպես հաղորդեց «Սնարք» գործակալությունը, հունիսի 5-ին Հայաստանում տեղակայված Ռուսաստանի 7-րդ բանակի հրամանատար գեներալ-մայոր Ֆյոդոր Ռեուտը կտրականապես հերքել է Ադրբեջանի պաշտպանության նախարարության պնդումները, թե բանակի տանկային խումբը մասնակցել է հայ-ադրբեջանական սահմանագծում տեղի ունեցող մարտական գործողություններին: Հերթական անգամ նշելով, որ 7-րդ բանակի որեւէ զորամաս եւ ստորաբաժանում բոլորովին չեն մասնակցում այդ կոնֆլիկտին, հրամանատարը առաջարկել է ստեղծել բազմակողմ հանձնաժողով Հայաստանի եւ Ադրբեջանի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, որը կքննարկի նմանատիպ *«սադրիչ եւ անհիմն հայտարարությունները»*: ■

Լեհաստանի վարչապետը հրաժարական տվեց

Լեհական խորհրդարանը անվստահություն հայտնեց վարչապետ Օլշեւսկուն, որն ստիպված եղավ հրաժարական տալ: Նրա գլխավորած 3-րդ կառավարությունն էր հետկոմունիստական շրջանում: Վարչապետի հրաժարականը նախագահ Վալենսայի սրտով էր: Օլշեւսկին վերջերս անակնկալորեն հրապարակել էր կառավարական այն պաշտոնյաների ցուցակը, որոնք կարող էին համագործակցած լինել լեհական անվտանգության ծառայության հետ: ■

Ռուս սպաներ Ադրբեջանի բանակում

Ադրբեջանում տեղակայված 4-րդ բանակի ազգությամբ ռուս 310 սպա հունիսի 1-ից ծառայության են անցել Ադրբեջանի ազգային բանակի շարքերը: Ադրբեջանի նախագահի մամուլի ծառայության հաղորդագրության համաձայն, ռուս սպաների թիվը, որոնք ցանկություն են հայտնել մնալ Ադրբեջանում, շուտով կանցնի հազարից: Ինչպես «Թուրան» գործակալությանը հայտարարեց հանրապետության պաշտպանության նախարարության աշխատակիցը, ռուս սպաների ցանկությունը բացատրվում է նրանով, որ վերջերս հանրապետությունում ընդունվել են մոտ 10 օրենսդրական ակտեր, որոնք երաշխավորում են զինծառայողների, ինչպես նաեւ նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական եւ այլ իրավունքների պաշտպանությունը: ■

ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՃ ԼՈՒՐԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

Քաբուլում մրցակից զինյալ խմբավորումները երեկ շարունակեցին կռվել, Աֆղանստանի ժամանակավոր կառավարությանն ստիպելով բախումներին վերջ տալու համար դիմել բանակին եւ իրեն հավատարիմ զինյալ ջոկատներին: Վերջին բախումների ժամանակ սպանվել է ավելի քան 100 մարդ:

Հովհաննես-Պողոս 2-րդ պապը ժամանեց Անգոլա, հակառակ այն զգուշացումներին, որ Լուանդայի իշխանությունները ի վիճակի չեն երաշխավորելու նրա կյանքը երկրում անջատողական ըմբոստների ակտիվության պատճառով:

Մ. Նահանգները որոշեց 1 տարով առկախել միջուկային բոլոր փորձարկումները, մինչ ներկայացուցիչների պալատը քվեարկեց ռազմական բյուջեի կրճատումներից տուժող քաղաքացիների համար հատկացնել 1 միլիարդ դոլար:

Նախագահ Բուշը քննադատաբար արտահայտվեց իր երկու մրցակիցների Բիլ Քլինտոնի եւ Ռոսս Պերոյի նկատմամբ, հավաստիացնելով, որ տնտեսությանը նոր թափ տալու դեպքում իրեն կհաջողվի վերընտրվել: ■

digitised by A.R.A.R.@

Լուծենք Կովկասի տագնապը

Արեւմտյան ուժերի կողմից Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կոնֆլիկտը հարթելու որեւէ ծիգ կնպաստի տարհամոզելու էթնիկական, կրոնական ու շրջանային հին ուժերին: Ամերիկյան հայտնի «Քրիսչըն Սայընս Մոնիտոր» թերթը հետաքրքրական հոդված է տպագրել այդ մասին:

Ադրբեջանի եւ Հայաստանի նորանկախ հանրապետությունների միջեւ ազգային առճակատումն այսօր սպառնում է վերաճել շատ ավելի լայն, շրջանային կոնֆլիկտի:

Եթե պատահի այդ բանը, ապա դրա հետեւանքները չեն սահմանափակվելու միայն կռվող կողմերի ու նրանց անմիջական հարեւանների շրջանակներում: Դրա ապակայունացնող ազդեցությունը տարածվելու է շատ ավելի հեռուները: Ավելին, Հարավսլավիայի կնճռից հետո ամենահրատապ այս տագնապի հանդեպ միջազգային համայնքի եւ հատկապես մեծ ուժերի վերաբերմունքից են առավելապես կախված հարցի հետագա կարգավորման կամ չկարգավորման նկատմամբ մեր ակնկալությունները:

Տագնապը հետեւանք է երկու ազդակների: Առաջինը Խ. Միության արագ եւ անկանոն փլուզումն է, որը ազերիներին ու հայերին թույլ տվեց զգալ առաջացած ազգային ու քաղաքական դատարկությունը, իրական գործողությունների դիմել: Երկրորդ եւ ավելի կարեւոր ազդակն էր ադրբեջանական ղեկավարության անջատողական տրամադրությունները եւ իշխանության համար այն կատաղի մրցակցությունը, որ գոյություն ուներ իշխանությունների եւ Ժողճակատի միջեւ:

Ժողճակատը եւ մասնավորապես նրա ծայրահեղական ծայրահեղ ազգայնական եւ պանթուրքական թեւը, օգտագործեց եւ չարաշահեց Ղարաբաղյան հարցը եւ Հայաստանի հետ կոնֆլիկտը թե ազգայնական կրքեր բորբոքելու եւ թե վարկաբեկելու ու հաշվեհարդար տեսնելու մրցակիցների նկատմամբ: Որոշ դիտորդներ զգում են, որ Ժողճակատն էր, որ քաջալերեց ադրբեջանական ուժերի պարտությունը, որպեսզի հեռացնի հանրապետության նախագահ Այազ Մութալիբովին: Սա կարող է մտացածին թվալ: Այնուամենայնիվ, փաստը մնում է այն, որ Մութալիբովը զոհ դարձավ Խոջալուի անկմանը, իսկ հետագայում նա ինքը փորձեց նույն մարտավարությունը կիրառել Ժողճակատի իր մրցակիցների նկատմամբ, վերջիններին մեղադրելով Շուշիի անկման համար:

Դիտորդներից ոմանք կասկածում են, որ Ժողճակատը, որի պանթուրքական հակումները բացահայտ են, ձգտում է Նախիջեւանի շրջանում ստեղծել մի այնպիսի կացություն, որը կստիպի Թուրքիային միջամտելու հօգուտ իրեն:

Շրջանում գոյություն ունեցող մրցակցությունները ավելի են բարդացնում իրավիճակը: Դա արտացոլվում է վերջին ամիսների միջնորդական տարբեր նախաձեռնությունների նկատմամբ կողմերի ունեցած վերաբերմունքի մեջ: Թուրքիան, օրինակ, կողմնակից է ԵԱՀԽ-ի միջնորդությանը, որտեղ կարող է գլխավոր դեր կատարել: Բացի այդ, ԵԱՀԽ-ի միջնորդությունը Իրանին կզրկի միջնորդական առաքելությամբ ազդեցություն շահելու պատեհությունից: Այդ է պատճառը, որ Իրանն էլ իր հերթին պաշտպանում է ՄԱԿ-ի միջամտությունը, որին Թուրքիան չի կարող հակառակվել:

Այս մրցակցությունն արտացոլված է ադրբեջանցիների վերաբերմունքի մեջ: Թե Ժողճակատի եւ թե ներկա ղեկավարության չափավոր թեւը համամիտ էին իրանյան միջնորդությանը: Սակայն Ժողճակատի ծայրահեղ ազգայնական եւ պանթուրքական տարրերը հակառակվեցին դրան: Ի դեպ, Իրանը պատմական, մշակութային ու կրոնական խորունկ կապեր ունի Ադրբեջանի եւ բարեկամական համակեցության երկար պատմություն հայերի հետ: Հետեւաբար Թեհրանը եւ ադրբեջանցիների որոշակի խմբերի, եւ Հայաստանի մոտ վարկ ունի:

Պատկերն ավելի է բարդանում Արեւմուտքի վերաբերմունքով, հատկապես իրանյան որեւէ դերակատարության բացառումը նրա կողմից: Բնական է, որ Արեւմուտքը նախընտրում է Թուրքիայի միջնորդությունը:

Արդարեւ, աշխարհագրական, էթնիկական եւ մշակութային հանգամանքների պատճառով Թուրքիան կարեւոր է շրջանում եւ ԱՊՀ մահմեդական հանրապետություններում: Սակայն եւ Թուրքիան, եւ Արեւմուտքը կարող են նպաստավորվել կոնֆլիկտի լուծման գործում հրավիրելով որեւէ կողմի, որը կարող է օգտակար լինել, ներառյալ Իրանը:

Հօգուտ Թուրքիայի է խոսում այն փաստը, որ կառավարությունն ու գլխավոր ղեկավարները գոնե այս հարցում վարվել են օրինակելի ձեւով: Սակայն Թուրքիայում առկա են ուժեր, որոնք հակառակ կողմն են քաշում ամեն ինչ:

Օրինակ կարող է ծառայել Թուրքիայում ծայրահեղ ազգայնական կուսակցության առաջնորդ Ալփարսլան Թյուրքեշի արարքը վարչապետ Դեմիրելի Բաքու կատարած այցի ընթացքում: Թուրքական մամուլի համաձայն, պրն. Թյուրքեշը ներկա է գտնվել հօգուտ Ժողճակատի ծայրահեղ ազգայնական թեւի կազմակերպված պանթուրքական հանրահավաքին եւ ներկաներին *«ողջունել պանթուրքական Գորշ գայլի ավանդական նշանով»*:

«Թրքիշ թայմզ» թերթի հետ վերջերս կայացած մի հարցազրույցում Ժողճակատի առաջնորդներից մեկը ոչ միայն կրկնել էր իրանյան տարածքների նկատմամբ պահանջներ, այլեւ խոսում էր Իրանի ներկա տարածքի բաժանման, ավելին՝ դրա վրա հինգ տարբեր պետություններ ստեղծելու մասին: Այդպիսի արարքները ստեղծում են այն տպավորությունը, թե Թուրքիան պաշտպանում է այդպիսի ծայրահեղական հայացքները, որոնք խոր մտավախություններ են առաջացնում Հայաստանում, Ադրբեջանի ոչ-թյուրքական ժողովուրդների մոտ եւ Իրանում:

Ակներեւ է սակայն, որ նրանք, ովքեր մտավախություն ունեն, դժվար թե անշարժ մնան: Նրանք պիտի փորձեն շահարկել ուրիշների էթնիկական եւ դավանական խոցելիությունները, հատկապես Թուրքիայի, եւ առաջ պիտի քաշեն տարածքային եւ այլ հին պահանջներ: Արդյունքը կարող է միայն քաոս, կոնֆլիկտ եւ նույնիսկ պատերազմ հրահրել, որը չի խնայի ոչ ոքի, ներառյալ Թուրքիային: Նկատի ունենալով այս սպառնալիքները, մեծ ուժերը պետք է շարժվեն:

Առաջին հերթին, հաճկատարության ժամանակաշրջանը պետք է վերջ գտնի: Համատեղ ջանքեր են պետք, նախընտրաբար ՄԱԿ-ի շրջանակներում, հասնելու եւ ամրապնդելու համար զինադադարը: Այդ ընթացքում հարեւան երկրները պետք է խուսափեն ձեռնպահ մնալ ռազմական միակողմանի գործողություններից: Երկրորդ, բանակցությունները, դարձյալ նախընտրաբար ՄԱԿ-ի հովանու տակ, պետք է առաջ տարվեն Ղարաբաղյան հարցում իրապես այնպիսի լուծումներ գտնելու համար, որոնք համապատասխանեն Հայաստանի թե Ադրբեջանի անվտանգության եւ տնտեսական պահանջներին: Երրորդ, ավելի երկարաժամկետ նպատակներով մեծ տերությունները պետք է քաջալերեն շրջանային համագործակցությունները, շեշտելով իրենց հանձնառությունը ժողովրդավարական արժեքների նկատմամբ:

Անդրկովկասում գոյություն ունեցող ներկա տագնապի նկատմամբ կատարվելիք քայլերից է կախված առաջիկա տագնապների ճակատագիրը: Խիստ, արդար եւ անկողմնակալ միջազգային վերաբերմունքը կարեւոր քայլ է լինելու դեպի համաշխարհային կարգուկանոն: Նրա բացակայությունն անտարբերության նշան պիտի դառնա մոտեցող քաոսի նկատմամբ:

ՇԻՐԻՆ Տ. ՀՈՒՆԹԸՐ

«Քրիսչըն Սայընս Մոնիտոր», 3 հունիս, 1992

***Խմբագրության կողմից.*— Վերջապես մի վերլուծական հոդված ամերիկյան մամուլում, որ սովորաբար բավարարվում է նկարագրական թղթակցություններով, եւ մի նոր ու անհրաժեշտ գիծ, որը կարող է նախանշանը լինել ամերիկյան պետվարչությունում դրական տեղաշարժի, ինչ վերաբերում է Վաշինգտոնի թուրքամետ եւ անիրատես քաղաքականությանը: Ինչն է մղում մեզ այսպիսի, թվում է՝ համարձակ եզրակացության: Բանն այն է, որ հոդվածագիրը (ծագումով պարսկուհի) աշխատակիցներից է Վաշինգտոնում ամենապահպանողական հիմնարկներից մեկի՝ ռազմագիտական եւ միջազգային ուսումնասիրությունների կենտրոնի (Center for Strategic and International Studies): Մնում է հուսալ, որ հոդվածագրի առողջ մոտեցումները արմատ կգտնեն Վաշինգտոնում որոշում կայացնողների շրջանակում:**

Լուրեր դրսից

Կրոնավորներին՝ դուրս

Ադրբեջանում ընդունվել է քաղաքական կուսակցությունների մասին օրենքը: Փաստաթղթի համաձայն, հոգեւոր աստիճան ունեցող եւ կրոնական կազմակերպությունների ապահովության տակ գտնվող քաղաքացիներին հետագայում արգելվում է մտնել քաղաքական կազմակերպություններ եւ ստեղծել որեւէ կուսակցություններ: ■

Որ չունեն՝ որտեղի՞ց

Ինչպես «Թուրան» գործակալությանը հաղորդեց «Ազտրանսգազի» կառավարիչ Տարիել Հուսեյնովը, Ադրբեջանը չնչին քանակությամբ գազ է առաքում Վրաստան: Այն օգտագործվում է միայն հացի գործարաններում եւ Ռուսթավիի մետաղագործական կոմբինատի աշխատանքային ռեժիմը պահպանելու համար: Ադրբեջանը, որը տարեկան արտադրում է 7 միլիարդ խորանարդ մետր գազ, լրացուցիչ 9 միլիարդն ստանում է Թուրքմենստանից: Դեռ բոլորովին վերջերս Ռուսաստանը փակել էր Ադրբեջան առաքվող թուրքմենական գազի ճանապարհը Հայաստանը շրջափակելու համար: «Ազտրանսգազի» ղեկավարները մտավախություն ունեն, որ Ռուսաստանի կողմից շրջափակումը կարող է վերսկսվել ի պատասխան «վրաց ժողովրդի նկատմամբ դրսեւորված ադրբեջանցիների բարի կամքի»: ■

Դեռ չի ծախսել

Նախիջեւանի Գերագույն մեջլիսի նախագահ Հեյդար Ալիեւը եւ Թուրքիայի արտգործնախարար Հիքմեթ Չեթինը Անկարայում քննարկեցին Թուրքիայի կողմից Նախիջեւանին տրամադրվող 100 միլիոն վարկի օգտագործման հաջորդականությունը: Այն կօգտագործվի կոնկրետ տնտեսական նախագծերի համար: Առաջին 10 միլիոն դոլլարը կտրամադրվի էներգետիկայի օբյեկտների շինարարությանը, ինչը կարող է վերացնել էներգետիկ կախվածությունը: Հեյդար Ալիեւի հետ հանդիպման ժամանակ Թուրքիայի վարչապետ Սուլեյման Դեմիրելը հայտարարեց, որ Թուրքիան ամեն ինչ կանի Նախիջեւանի տնտեսական վերելքի համար: Հիշեցնենք, որ Հեյդար Ալիեւը կմասնակցի Իզմիրում կայանալիք Միջազգային տնտեսական ժողովին: ■

Օգնությունը տեղ հասավ

Երկու ամիս առաջ Ֆրանսիայի եւ Շվեյցարիայի ՀԲԸՄ ու ՌԱԿ շրջանակների ջանքերով 20 տոննա շաքարավազ էր ստացվել: ՀՌԱԿ Հանրապետական վարչությունը, նվիրատուների հետ խորհրդակցելուց հետո որոշեց այն հատկացնել Արցախին: Ուղղաթիռներով այդ բեռը մաս առ մաս փոխադրվեց Արցախ, մի մասն էլ հատկացվեց զոհված ազատամարտիկների ընտանիքներին: Մնացած 3 տոննան երեկ Ստեփանակերտ հասցվեց եւ հանձնվեց վարչապետ Օլեգ Եսայանին, որի կարգադրությամբ 1 տոննան ուղարկվեց Մարտակերտ: Կեսական տոննա տրվեցին Ստեփանակերտի դպրոցներին եւ բուժհիմնարկներին: ■

Ավիատոմսերի գները աճում են

Հունիսի 5-ից ավիատոմսերի նոր սակագներ են մտցվել Երեւանում: Այսպես, Մոսկվայի տոմսն արժե 2200 ռուբլի (ավելի վաղ 880), Սանկտ Պետերբուրգ 2900 (1130), Կիեւ 2300, Մինսկ 2300, Տաշքենդ 2500, Նովոսիբիրսկ 3050: Երեւանից Ստեփանակերտ թռչող ուղեւորները պետք է վճարեն 550 ռուբլի:

Ըստ նախագահի մայիսի 29-ին ստորագրած հրամանագրի, ավիատոմսերի գները պետք է աճեին 37 տոկոսով, այնինչ, համադրելով հին ու նոր գները, պարզվում է, որ դրանք աճել են մոտ 3 անգամ, իսկ Ստեփանակերտի տոմսը չվերթները դադարելուց առաջ արժեր 31 ռուբլի: ■

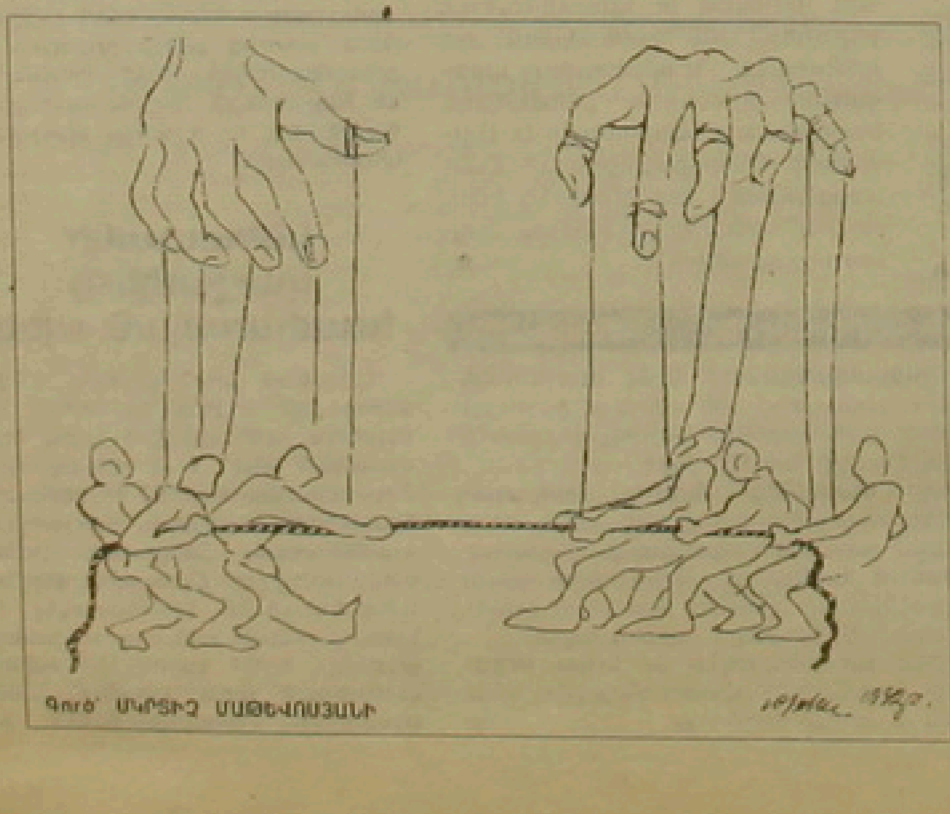

Գործ՝ ՄԱՐՏԻՆ ՍԱԹԵՎՈՍՅԱՆԻ

«Զեյթուն» պատմամշակութային միության յուրատեսակ հաշվետվություն

Շուրջ մեկ տարի է, ինչ Երեւանում գործում է «Զեյթուն» պատմամշակութային միությունը, որն իր շարքերում ընդգրկում է չորս տասնյակից ավելի մտավորականների: Նրանց նպատակը մեկն է՝ մոռացությունից փրկել ու գալիքին հանձնել հերոսական Զեյթունի անցյալին վերաբերող յուրաքանչյուր հիշարժան փաստ ու իրադարձություն, նշանավոր զեյթունցիների կյանքն ու գործունեությունը: Միությունն այդ ուղղությամբ արդեն կատարել է իր առաջին քայլերը, Երեւանի Զեյթուն թաղամասի մի քանի փողոցներ վերանվանվել են նշանավոր զեյթունցիների անուններով, մի քանիսն էլ դեռեւս սպասում են իրենց հայեցի անուններին:

«Զեյթուն» միությունը Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի հետ մեկտեղ ծրագրել է այս տարվա աշնանը Երեւանում կազմակերպել գիտական նստաշրջան՝ նվիրված Զեյթունի 1862 թ. առաջին հերոսական ապստամբության 130-ամյակին:

Այս ուշագրավ հարցերի քննարկմանն էր նվիրված «Զեյթուն» պատմամշակութային միության մայիսի 28-ի նիստը, որը տեղի ունեցավ հենց Զեյթուն թաղամասում, բաց երկնքի տակ, ծառախիտ մի անկյունում: Նիստին մասնակցում էին ոչ միայն միության վարչության անդամները, այլեւ զեյթունցիների բազմաթիվ սերունդներ, արտասահմանյան հյուրեր, միության պատվավոր անդամներ:

Նիստը բացեց «Զեյթուն» միության վարչության նախագահ, ֆիզիկական գիտությունների դոկտոր, Երեւանի պետական համալսարանի պրոֆեսոր Ղանիել Գայիսկյանը: Նա ներկաներին ծանոթացրեց միության ծրագրերին ու անելիքներին, խոսեց այն հրատապ հարցերի շուրջ, որոնք վերաբերում են Երեւանի Զեյթուն թաղամասի բարեկարգմանը, նրա փողոցների վերանվանմանը, ինչպես նաեւ պատմական Զեյթունի հուշարձանների հավերժացմանը:

Այնուհետեւ «Զեյթուն» միության աշխատանքները քաջալերեց եւ նրան հետագա բեղուն գործունեություն մաղթեց երեւանաբնակ զեյթունցիների նահապետ, 89-ամյա Հովսեփ Բեշիկյանը: Նա հուշեր պատմեց նաեւ իր մանկության օրերից, Զեյթունի վերջին հերոսամարտերից, որոնց ականատեսն ու մասնակիցն է եղել նաեւ ինքը 13-14 տարեկան հասակում:

Նիստում ելույթներ ունեցան նաեւ միության պատվավոր անդամներ, Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի պատմության ինստիտուտի տնօրեն, ՀԳԱ թղթակից անդամ Հր. Ավետիսյանը, նույն ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, Զեյթունի պատմության հմուտ մասնագետ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆ. Հայկազ Պողոսյանը, ինչպես նաեւ Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող Վարդանյանը: Նրանք քաջալերեցին միության գործունեությունը եւ իրենց օգնությունն ու աջակցությունն առաջարկեցին նրա հետագա գործունեության համար: Նրանք նաեւ առանձին դրվագներ պատմեցին Զեյթունի հերոսական անցյալից, դրանցով ոգեշնչելով այսօրվա տարագիր զեյթունցիներին:

Բազում կողմերով ուսանելի եւ դաստիարակիչ այս միջոցառումը նվիրված էր Հայաստանի անկախության օրվան եւ մի յուրօրինակ հաշվետվություն էր միության կատարած աշխատանքների:

ՎԱՀԱՆ ՍԱՂԱԼՅԱՆ

«Զեյթուն» միության պատվավոր անդամ

Հերթը հասավ օձերին

Վալյուտայի կարիքն այսօր մեր հանրապետությունում գնալով զգալի է դառնում, եւ ձեռներեց մարդիկ ուղիներ են որոնում իրենց արտադրանքը դուրս բերելու համաշխարհային շուկա: Դիմում են թե արգելված, թե արտոնված միջոցների: Գործը պետական հիմքերի վրա դնելու համար այդ մարդկանցից պահանջվում է ունենալ համապատասխան նախարարությունների կամ գիտական հիմնարկների թույլտվությունը, որը ոչ բոլորին է հաջողվում ձեռք բերել:

Հրավիրված էի Բնության պահպանության նախարարություն մասնակցելու մի շատ ուշագրավ խորհրդակցության: Նախարարություն էր դիմել «Մերկուրի» կոնցեռնի տնօրեն Գագիկ Մարջանյանը՝ օձերի թույնը օգտագործելու թույլտվության համար: Նա եկել էր իր 4 ընկերների հետ, որոնցից մեկն իրեն ներկայացրեց որպես ինքնուս օձագետ: Բնականաբար, նախարարությունը հրավիրել էր հանրապետության բարձր կարգի օձագետների, գիտության դոկտորների:

Երկկողմանի բուռն վեճերից հետո նախարարությունը մերժեց «Մերկուրի»-ի դիմումը՝ բերելով շատ լուրջ փաստարկներ:

Խորհրդակցությունից հետո խնդրեցի Գագիկ Մարջանյանին բացատրել, թե ինչպե՞ս է պատկերացնում իր ձեռնարկելիք այդ բարդ աշխատանքը:

— **Մեր նպատակը, բացի տնտեսականից, ուրիշ իմաստ էլ ունի: Մենք Հայաստանում նոր տնտեսական պայմաններում ուզում ենք զարգացնել հումքատար արտադրությունների մի ենթակառուցվածք: Ծրագրել ենք զբաղվել օձերի թույնով: Այստեղ մեծ**

digitised by A.R.A.R.@

Պայմանագրերը չպետք է մնան լոկ դատարկ թղթեր

Հատուկ «Ազգ»-ի համար

Երկու օր առաջ «Նոյյան Տապան» լրատվական գործակալությունից մեզ հայտնեցին, թե ըստ իրազեկ աղբյուրներից ստացած տեղեկությունների, պետերբուրգցի անհայտ հեռուստալրագրող Ալեքսանդր Նեվզորովը եւ Ռուսաստանի վերածնվող կոմկուսի ղեկավար Տյուլկինը արդեն սկսել են Ռուսաստանի Ֆեդերացիայի ժողպատգամավոր, Ելցինի խորհրդական Գալինա Ստարովոյտովային հետ կանչելու նպատակով: «Միջոցառումը» ֆինանսավորում է Սանկտ-Պետերբուրգի ադրբեջանական համայնքը:

Կարծում ենք, ստորեւ տպագրվող հարցազրույցը, որ վերջերս արել է լրագրող Իդա Մարտիրոսյանը Մոսկվայում հատուկ «Ազգ»-ի համար, կբացատրի, թե ինչու:

— Ռուսաստանի դիրքորոշումը Կովկասում, այս խնդիրը հավանաբար հետաքրքրում է ոչ միայն մեզ: Չէ՞ որ միայն առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե խնդիրը նեղ շրջանային է: Իրականում այստեղ հակասությունների կծիկ է գոյացել, որը կարող է վերածվել Գորդյան հանգույցի: Վերջին շաբաթների իրադարձությունները վկայում են, որ դա բացառված չէ: Եւ այդ դեպքում հարցը կարող է «տեսակետից» փոխակերպվել հանգույցը «կտրել, թե չկտրելու»: Տիկին Ստարովոյտովա, որպես Ռուսաստանի կառավարության անդամ ի՞նչ կարող եք ասել մեր շրջանում Ռուսաստանի քաղաքականության մասին:

— Մենք հիանալի հասկանում ենք, թե պատմական եւ մշակութային հակասությունների ինչպիսի բեռնվածք է գոյացել այդ շրջանում: Մեզ դա հետաքրքրում է ոչ միայն այն պատճառով, որ, ինչպես կարելի է այսպես արտահայտվել, շրջանը Ռուսաստանի «հարավային փորվածքն է»: Այստեղ մենք հին մշակութային, հոգեւոր եւ քաղաքական կապեր ունենք: Մենք հիանալի հասկանում ենք, որ շրջանը, որտեղով անցնում է քրիստոնեական եւ իսլամական աշխարհների սահմանը, պայթյունավտանգ է մոլորակի համար:

Անդրկովկասյան հանրապետություններից մեկն է միայն Ռուսաստանի հետ անվտանգության պայմանագիր ստորագրել: Կարծում եմ, դրանով նա իրեն ավելի շահավետ դրության մեջ է դրել, քան նրա հարեւանները ու մյուս եւրոպական հանրապետությունները: Հավանական է, դա շուտով զգացնել կտա. չէ՞ որ պայմանագրերը չպետք է մնան լոկ դատարկ թղթեր:

— Սակայն, ցավոք, առայժմ այդպես է: Այդ պատճառով էլ, երբ խոսք է լինում հերթական պայմանագրերի, առաջարկությունների եւ դիտորդների մասին, դրանց ավելի հաճախ հավատ չի ընծայվում: Դրանք շատ են եւ որոշակի դեր ունեն, բայց ոչ այն, ինչը ենթադրվում է նրանց բնույթից: Հնարավո՞ր է, որ դա տեղի է ունենում այն պատճառով, որ փոխշահավետության շեշտերն անհամարժեք են: Որ Ռուսաստանը պետք է Հայաստանին, հասկանում են բոլորը: Սակայն ինչքանո՞վ է գիտակցվում հակառակը, որ Հայաստանը նույնպես պետք է Ռուսաստանին:

— Դա կառավարության ոչ բոլոր անդամներն են գիտակցում, կան տարբեր տեսակետներ, տարբեր կողմնորոշումներ: Ռուսաստանն ինքը բազմազգ երկիր է՝ մուսուլմանական խոշոր շրջանով:

— Դա շատ լուրջ գործոն է եւ ինձ թվում է, սթափ մտածողություն ունեցողներից ոչ ոք չէր ցանկանա, որ Ղարաբաղյան կոնֆլիկտի թեկուզ չնչին կայծերն ընկնեին դավանական հարթության վրա: Ասենք, առանց այդ էլ իրադարձությունները ծավալվում եւ խորանում են: Ինչպե՞ս են դրանք գնահատվում Ռուսաստանում:

— Նրանք, ովքեր լավ գիտեն Ղարաբաղյան խնդրի պատմությունը, վերջին իրադարձությունները գնահատում են որպես ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի իրագործում, որը, ցավոք, տեղի է ունենում ոչ խաղաղ, այլ ուժային ճանապարհով: Իսկ նրանք, ովքեր չգիտեն խնդիրը, դա գնահատում են որպես տարածքային նվաճում: Դրանով եմ բացատրում եւ ԵԱՀԽ երկրների դիրքորոշումը, որոնք անչափ վախենում են այս շրջանում սահմանների փոփոխումից: Ինձ թվում է, թե Թուրքիայի հանրապետության հետ 1921 թվականին կնքված պայմանագիրը պետք է վերանայվի: Ես այդ հարցը բարձրացրել եմ ռուսաստանյան կառավարությունում, խոսել եմ այդ մասին արտգործնախարար Անդրեյ Կոզիրեւի, Թուրքիայում մեր դեսպան Ալբերտ Չեռնիշեւի, նախագահ Բորիս Ելցինի հետ: Պայմանագրի տեքստը վերջին պայմանավորվածությունների լույսի տակ պետք է փոփոխվի, քանզի այսօր մենք գործ ունենք պատմական միանգամայն այլ իրողության հետ: Ասենք, այդ պայմանագրի դրույթները ուղղակի չեն վերաբերվում Ղարաբաղյան խնդրին:

Կարծում եմ, Հայաստանը վերջերս տանուլ է տվել տեղեկատվական պատերազմը: Երեւի հոգնածությունից: Նա իրեն հաշիվ չի տալիս, թե որքան է հասարակական կարծիքի նժարը թեքվել Ադրբեջանի կողմը: Հատկապես արտասահմանում: Վերջերս ես Միացյալ Նահանգներում եւ եւրոպական երկրներում էի, հանդիպել եմ զանազան քաղաքագետների եւ լրագրողների եւ համոզվել, որ ապատեղեկատվությունը, որն սկսվեց Խոջալուից, խաղացել եւ խաղում է իր դերը, եւ Հայաստանը արժանի պատասխան չի տալիս: Բավականին տեղեկատվություն չկա այն մասին, թե ինչ է կատարվում Լաչինում, քրդերի դիրքորոշման, Քրդստանի ինքնավարության վերաբերյալ: Վերջապես, հայերը չափազանցնում են աշխարհի ղարաբաղյան խնդրին իրազեկության աստիճանը, քանզի չափից ավելի շատ են այդ մասին խոսել եւ որոշել են, թե խնդիրն արդեն բոլորին պարզ է:

— Հավանական է, ավելի ճիշտ ակնհայտ է, որ այդ հարցում մենք մեծ ակտիվություն չենք ցուցաբերում, ինչպես մեր հարեւանը: Համաձայն եմ, որ մարդկանց շատ քիչ բան կտան լրագրողների ռեպորտաժները տեղերից, լինի Խոջալուն թե Լաչինը: Քիչ բան տվեցին նաեւ ելույթները զանգվածային լրատվության «կենտրոնական» միջոցներից: Սակայն, չէ՞ որ քիչ չէին նաեւ լուրջ վերլուծական նյութերը: Եղել են ամեն տեսակի հանձնաժողովների եւ դիտորդների հավաստիացումները, եւ, չնայած դրան, «առայժմ չեն կողմնորոշվել ըստ էության»: Դա վհատեցնում է: Ի՞նչ անել այդ դեպքում:

— Ինձ թվում է, եկել է ժամանակը միջազգային մակարդակով կազմել եւ հրապարակել այն պատճառների ցանկը, որոնք անհնարին են դարձնում Ղարաբաղի հայ բնակչության գոյատեւումը այն դեպքում, երբ ինքնավարությունը մնա Ադրբեջանի կազմում: Դա պետք է լինի կարճ եւ հասկանալի բացատրություն, հենված պատմության եւ հատկապես վերջին 4 տարվա պատմության վրա: Մարդիկ արդեն մոռացել են Շուշիի եւ Ստեփանակերտի տարբերությունը, երբ են հայերը տեղահանվել Շուշիից առաջին անգամ, երկրորդ անգամ եւ այլն: Կրկնում եմ, այսօր դա անհրաժեշտ է: Մոսկվայում Հայաստանի ներկայացուցչությունը, այլ երկրներում դեսպանությունները ու ներկայացուցչությունները եւ ձեր արտգործնախարարը պետք է ավելի մեծ ուշադրություն դարձնեն հագեցված տեղեկատվությանը: Մեծ ծանրաբեռնվածություն է ընկնում ինձ վրա, քանզի, երբ Հայաստանից լուր չի լինում, բոլոր լրագրողներն ինձ են դիմում: Սակայն պետք է հատուկ համակարգված աշխատանք տարվի, եւ այդ նպատակով պրոֆեսիոնալ լրագրողներ առանձնացվեն:

Ցավոք, վերջերս Հայաստանից քիչ լրագրողներ կան Մոսկվայում:

— Ես ընդունում եմ ձեր դիտողությունները ու կաշխատեմ տեղ հասցնել դրանք: Վերադառնալով խնդրի էության անհասկանալիության հարցին, ձեր առաջարկներից բացի ի՞նչ միջոցներով կարելի է խնդիրն առավել հասկանալի դարձնել քաղաքակիրթ աշխարհին:

— Ինձ թվում է, Ղարաբաղյան խնդրի մասին խոսելիս շատ կարեւոր է վերհիշել Միացյալ Նահանգների ստեղծման պատմությունը: Հիմնադիր հայրերը 1776 թ. Անկախության հռչակագիրը նախագծելիս խոսում էին Հյուսիսային նահանգները Բրիտանական կայսրության կազմում թողնելու անհնարինության մասին: Այն պատճառով, որ կայսրությունը ճնշում էր նրանց անտանելի ծանր հարկերով եւ մոռացել էր «հայրական հոգատարության» մասին: Առաջ քաշվեց անհաղթահարելի հանգամանքների սկզբունքը, հատուկ հանգամանքներ, որոնք Հյուսիսային Ամերիկային թույլ տվեցին դուրս գալ Բրիտանական կայսրությունից: Հետագայում այդ սկզբունքը դրվեց ԱՄՆ-ի սահմանադրության հիմքում: Թեեւ այս նախադեպը առաջին հայացքից հեռու է թվում Ղարաբաղյան խնդրից, իրականում ղարաբաղցիները բոլոր հիմքերն ունեն խոսելու այդ հանգամանքների մասին:

Մյուս կողմից, ղարաբաղցիների ռազմական հաղթանակներն ինձ ոչ միայն ուրախացնում են, այլեւ մտահոգում: Եւ երեւի ավելի շատ մտահոգում: Հարկավոր է հաշվի առնել, որ դա դեռ հարցի լուծումը չէ եւ, ցավոք, պատերազմի վերջը: Կարծում եմ, հայկական կողմը պետք է հնարավոր ամեն ինչ անի Նախիջեւանի սահմանում խաղաղության հասնելու համար: Սա բոլորի համար ակնհայտ է: Կրկնում եմ, հիշեք, թե ինչպես է այն երեւում Եվրոպայից եւ Ամերիկայից:

— Ամփոփելով, ի՞նչ կուզեիք հաղորդել ձեր ընտրողներին:

— Ես դիմում եմ Հայաստանի իմ բոլոր ընտրողներին եւ ղարաբաղցի իմ ընկերներին ամենաջերմ խոսքերով: Երբեք չեմ մոռանում եւ շարունակում եմ ինձ Հայաստանի պատվիրակ եւ Հայաստանից պատգամավոր զգալ:

Զրույցը վարեց ԻԴԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԸ

Տեր Պետրոսյանը նամակ ուղարկեց Դեմիրելին

Երեւանում է գտնվում թուրքական «Ջումհուրիյեթ» օրաթերթի թղթակից Սինան Գյոկչենը: Նա իր թերթի համար նյութեր է հավաքում, ծանոթանալով մեր կյանքի զանազան կողմերին, հանդիպելով տարբեր զբաղմունքի եւ պաշտոնի տեր մարդկանց: Այս հանդիպումներում նրան ուղեկցում է «Ազգ»-ի թղթակից Րաֆֆի Հերմոն Արաքսը: Հունիսի 3-ին թղթակցի խնդրանքով նրան ընդունեց նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը: Հայաստանի նախագահը «Ջումհուրիյեթ»-ի թղթակցին տված մեկուկես ժամանոց հարցազրույցում նշեց, թե ինքը Թուրքիայի վարչապետ Սուլեյման Դեմիրելին ուղղված նամակ է պատրաստել, որը տեղ պիտի հասներ հունիսի 4-ին:

Ոչ պաշտոնական աղբյուրներից ստացած տեղեկությունների համաձայն, Հայաստանի Հանրապետության վարչապետի տեղակալ եւ էկոնոմիկայի նախարար Հրանտ Բագրատյանը եւ արտգործնախարարության Թուրքիայի բաժնի պետ Մուրադ Բոջոլյանը մեկնեցին Իզմիր մասնակցելու համար Միջազգային տնտեսական համագումարին: Նամակն ուղարկվեց նրանց հետ: Առաջիկա համարներից մեկում կներկայացնենք նախագահի հարցազրույցը «Ջումհուրիյեթ»-ին: ■

«Ցեղակրոնն է միակ ճիշտ ուղին» հոդվածի կապակցությամբ

Արորդիների ուխտի գերագույն մեհենական խորհուրդը վշտացած է այն չհասկացված կամ միտումնավոր «սխալների» համար, որ տեղ են գտել Աննա Իսրայելյանի կողմից տրված Արորդաց ուխտի քրմապետի մամուլի ասուլիսի մասին հաղորդագրության մեջ:

ա) Նշված «արորդիների ուխտի քրմական դասը եկել է վերջնական համոզման, որ մենք մարդ-աստվածներ ենք» արտահայտության կապակցությամբ ասենք, որ այն չի համապատասխանում իրականությանը: Իրականում քրմապետը Արմեն եւ Հայ անունների դիցաբանական ու լեզվաբանական վերլուծությամբ փաստում է, որ Արմենը եւ Հայը հոմանիշներ են եւ նշանակում են մարդ-աստված կամ մահկանացու աստված: Եւ դա վերաբերվում է ոչ միայն քրմական դասին, այլեւ բոլոր ծագումով հայերին:

բ) Ըստ Աննա Իսրայելյանի, քրմապետը ինքն իրեն համեմատում է Հիսուսի, Մուհամմեդի կամ Զրադաշտի հետ եւ իր քրմապետությունը վերագրում ի վերուստ տրված շնորհի: Եւ թվում է, թե թղթակիցը կամ հայերեն չի հասկանում, կամ էլ միտումնավոր կերպով կեղծում է քրմապետի խոսքերը, նպատակ ունենալով նրան ներկայացնել որպես ինքնակոչ քրմապետ:

Ի դեպ, ասենք, որ այդ մասին հարցը քրմապետին տվել է հենց ինքը թղթակիցը եւ քրմապետն անմիջապես նրան է պատասխանել, ասելով, որ Հայաստանում Գարեգին Նժդեհին էր ի վերուստ տրված Առաջնորդ լինելու շնորհը եւ միայն նա առաջինը կարող էր օծել քուրմ: Եւ շեշտեց, որ Նժդեհի մահից հետո միայն նրա նվիրյալ ուսանող աշակերտները կարող էին այդ դերը կատարել: Քրմապետն ի լուր բոլորի հայտարարեց, որ ինքը քուրմ է օծվել Լոս-Անջելեսում, Նժդեհի Ցեղակրոն Ուխտի ողջ մնացած ուսանողների կողմից: Այնպես որ, քրմապետը Հիսուսի, Մուհամմեդի, Զրադաշտի հետ համեմատում է ոչ թե իրեն, ինչպես ներկայացնում է թղթակիցը, այլ Գարեգին Նժդեհին:

Մնացյալը մանր «սխալներ» են եւ ոչ էական, ուստի դրանց չենք անդրադառնում: Պարզապես վշտացած ենք, թե այդ գեղեցիկ հայ օրիորդը ինչո՞ւ է փաստերը կամա թե ակամա շուռ տվել:

Արորդիների Ուխտի Գերագույն մեհենական խորհուրդ

դեր է կատարել մեր ամինաթթուների ինստիտուտի տնօրեն Էդվարդ Հակոբյանը: Հայաստանը շատ հնարավորություններ ունի ամինաթթուների բազայի վրա ստանալու մի շարք նյութեր, որոնք մեծ պահանջարկ ունեն միջազգային շուկայում:

-Ուզում էինք թույների արտադրություն կազմակերպել եւ միանալ գիտնականների ու բնապահպանմարմինների հետ, հենվելով մասնավոր հիմունքներով աշխատող հիմնարկների օրինակների վրա՝ դառնալ մի պատնեշ որսագողության դեմ, որը մեծ վնասներ է պատճառում մեր բնությանը: Մենք մեծ հույսեր ունեինք այս խորհրդակցությունից, ցավոք, առաջին փուլը տանուլ տվեցինք:

Որքան հասկացա խորհրդակցության ընթացքից, «Մերկուրին» տանուլ տվեց հենց միայն այն պատճառով, որ այդ շատ լուրջ ու վտանգավոր գործը վստահել էր իրեն օձագետ համարող մի երիտասարդի, որը չուներ ոչ համապատասխան մասնագիտություն, ոչ էլ սովորել էր մասնագետի մոտ: Կարծիքս ճշտելու համար դիմեցի նախարարության բուսակենդանական աշխարհի եւ բնության հատուկ տարածքների պահպանության վարչության պետ Սամվել Բալոյանին:

- Վերջին շրջանում, մասնավորապես վերջին 4 ամսվա ընթացքում բավականին հայցեր ենք ստանում, որ թույլ տանք զբաղվել օձերի թույների արտադրությամբ: Իմանալով, թե օձերի ինչ քանակություն է մնացել Հայաստանում եւ իմանալով, թե օձի թույնը շահույթի ինչպիսի աղբյուր է, թե մարդկանց գերազանցապես այդ շահույթն է միայն հետաքրքրում՝ բնականաբար մերժում ենք: Բանն այն է, որ նրանց թույլտվություն տալով՝ լավ գիտակցում ենք դրա վտանգավոր հետեւանքները. այդ արժեքավոր կենդանիներին մենք կհասցնենք անհետացման եզրին: Մեր մերժողական պատասխանները գիտականորեն հիմնավորում ենք, դրա համար հրավիրում ենք, ինչպես տեսաք, հմուտ մասնագետների:

Կովկասյան գյուրզան, որի քանակությունը Հայաստանում արդեն հասել է նվազագույն քանակի, բավականին զգայուն կենդանի է, մանավանդ արհեստականորեն թույն կթելու նկատմամբ:

- Պրն. Բալոյան, Գագիկ Մարջանյանը Ձեզ համոզում էր, որ Հայաստանի օձերին ձեռք չեն տալու, դրանք բերելու են դրսից:

- Բայց դուք նրա դիմումը չկարդացիք: Այնտեղ մի կետ կա, որ խնդրում են թույլատրել զբաղվելու տեղական օձերով: Մեր մասնագետներին ամենից շատ դա է անհանգստացնում: Ասեմ, որ օձ բռնողը կամ նրանից թույն քամողը դեռ մասնագետ չէ: Իսկ ինչ վերաբերում է նրան, թե նրանք այլ հանրապետություններից օձ կներմուծեն, ապա այստեղ մենք երաշխիք չունենք, թե դա որքան ձեռնտու կլինի հանրապետության համար: Միջին Ասիայի հանրապետությունները հատուկ որոշումներ ունեն իրենց օձերի արտահանումն արգելելու: Եթե նրանք ներկայացնեն այնպիսի փաստաթուղթ, որ բացառության կարգով այս կամ այն հանրապետությունը նրանց օձ կտա՝ դեռ կմտածենք, որովհետեւ այս դեպքում էլ կա մի, այլ շատ լուրջ վտանգ. արդյոք այդ օձերը ներմուծելով նրանք կարո՞ղ են այնպես պահպանել, որ չթափանցեն մեր բնություն, չէ՞ որ կարող է նրանք այնքան լավ զգան մեզ մոտ, որ ճնշում գործեն մեր գենոֆոնդի վրա. չէ՞ որ սա էլ է ոչնչացման վտանգի տակ դնում մեր գենոֆոնդը: Այնպես որ, մենք վստահ չենք, որ նրանք ներմուծած օձերին օգտագործելուց հետո հետ կվերադարձնեն:

Եւ այսպես, առայժմ օձերին որպես բիզնեսի աղբյուր դարձնող առաջին խումբը լուրջ հակահարված ստացավ. մնում է, որ իրավապահ մարմինները ու նորաստեղծ մասնավոր աշխատողները աչալուրջ հսկեն օձագողերի գաղտնի գործարքները, որովհետեւ մեր գյուրզայի մեկ գրամ թույնը արտասահմանում շատ թանկ արժե: Մեր վայ-օձագետներն էլ հենց դրան են ձգտում:

ԼԵՅԼԻ ՂՈՒԿՈՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

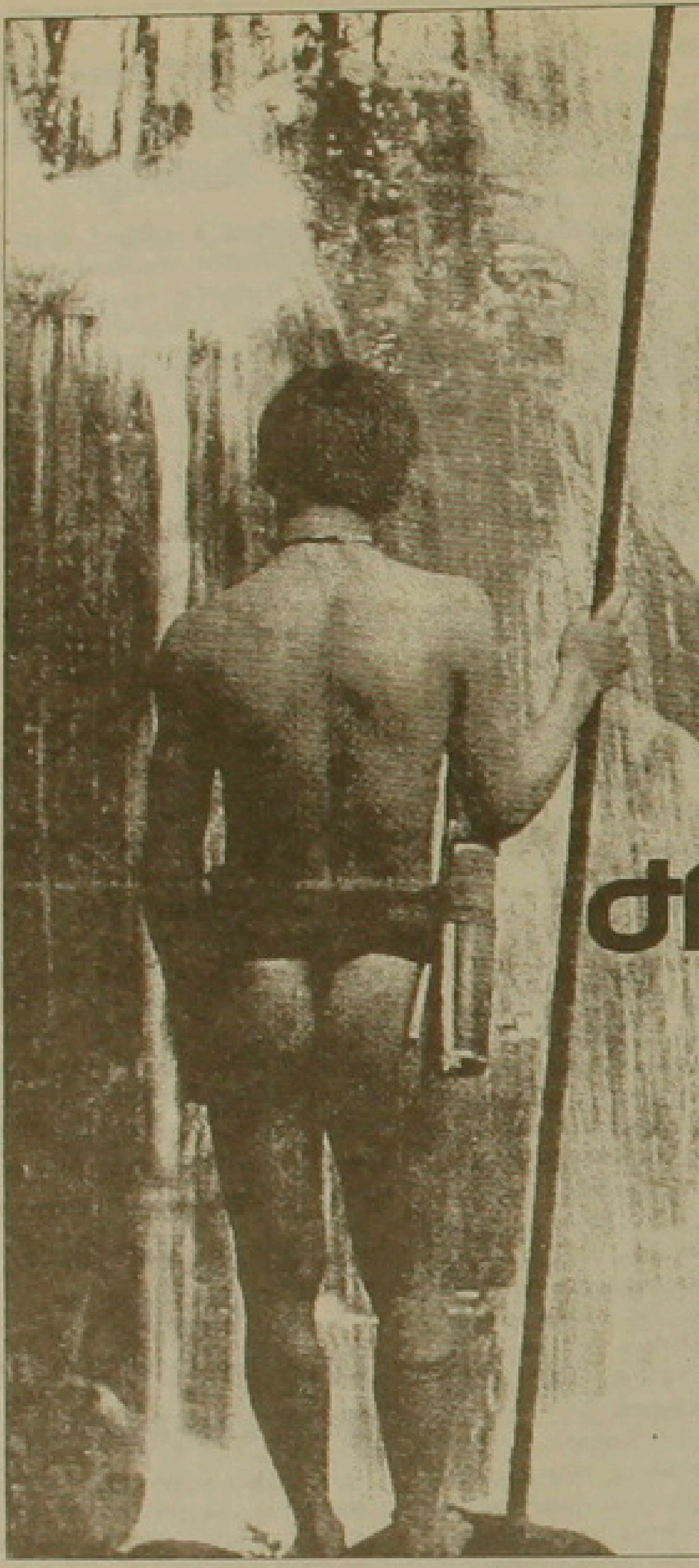

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԱՆԴՐԵՆԱԾԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ

Հունիսի 3–14-ը Ռիո դե Ժանեյրոյում անցկացվող ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի պահպանման եւ զարգացման խորհրդաժողովի օրակարգում է նաեւ անհետացող բնիկների հարցը

Մեր աչքերի առջեւ անհետանում է մի ամբողջ աշխարհ՝ անդրենածինների կամ այսպես կոչված «պրիմիտիվ» ժողովուրդների աշխարհը: 200 միլիոն բնիկներ են ապրում աշխարհի 70 երկրներում, հաճախ ենթարկվելով հալածանքների եւ բնաջնջման:

Բրազիլիայում 1987 թվականից ի վեր գուարանի ցեղախմբի հնդկացիների մեջ շատացել են անձնասպանության դեպքերը: Գրեթե բոլոր զոհերը կայովա ցեղից են, 6300 մարդուց բաղկացած մի համայնք, որին ճիզվիտները սկսեցին դավանափոխ անել 18-րդ դարում: Այն ժամանակ խաղաղասեր կայովաները 20 հազար քառակուսի կիլոմետր տարածք էին զբաղեցնում Պարագվայի սահմանի մոտակայքում: Աստիճանաբար նրանք դուրս մղվեցին սոյայի եւ շաքարեղեգի նորաստեղծ փիթխարի պլանտացիաների ստեղծման հետեւանքով եւ ներկայումս ծվարել են Դուրադոս քաղաքի մոտակայքում գտնվող 3500 հեկտարանոց՝ փոքրիկ արգելոցում: Կալվածքներում եւ գինեգործարաններում որպես աշխատուժ օգտագործվող կայովաներն արդեն 30 տարուց ավելի է, ինչ մոռացել են իրենց մշակույթն ու պարերը: Մինչդեռ, բողոքական առաքելավորներն ինը եկեղեցի են կառուցել այդ կողմերում: Սպիտակամորթերի շահագործումից բացի՝ կայովաները ենթարկվում են նաեւ նույն տարածքում բնակվող տերենա ցեղի հնդկացիների հալածանքներին: Վերջիններս ավելի լավ են հարմարվել «քաղաքակրթությանը»: Ժամանակին նրանց Դուրադոս էին բերել գաղութարարները, նրանց օգտագործելով մյուս ցեղերին «խաղաղեցնելու» համար:

Այսօր բնիկների հարցերի պետական վարչության կողմից (ԲՀՊՎ) օգտագործվելով որպես ոստիկանության օգնականներ, տերենաները տերտերություն են անում կայովաների արգելոցում: ԲՀՊՎ-ի սոցիոլոգ Լուիս դե Պաոլայի կարծիքով, կայովաների ինքնասպանության դեպքերը կապված են ակուլտուրացվածության եւ կրոնական կոնֆլիկտների հետ: Իշխանությունները այժմ արգելել են արգելոցում նոր եկեղեցիների կառուցումը եւ Պարագվայից շամաններ են կանչել, որպեսզի կայովաները վերհիշեն իրենց ծեսերը եւ պարերը: Բայց հնդկացիների ինքնասպանության դեպքերը շարունակվում են: *«Երբեք լուծում չի լինի, մինչեւ մեզ չվերադարձնեն մեր հողերը»*, ասում է Էդնա Մարշալ դա Սոուսան՝ 1983 թ. կալվածատերերի կողմից սպանված կայովաների առաջնորդի դուստրը:

Բրազիլիայում հինգ միլիոն հնդկացի կար հինգ դար առաջ: Ներկայումս պաշտոնապես նրանց թիվը 200 հազար է: Նրանք բնաջնջվել

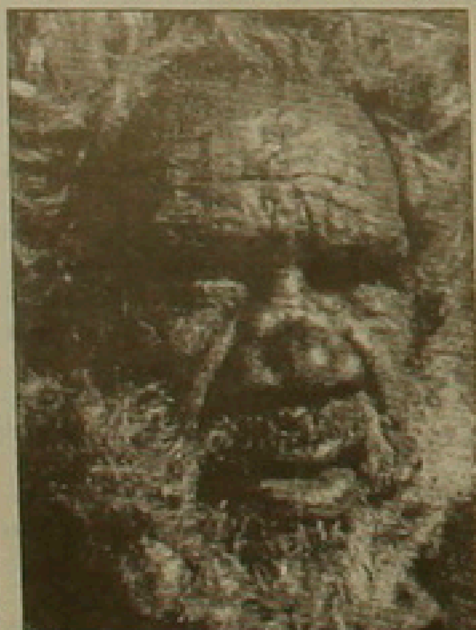

Ավստրալական աբորիգեն. սրանց կործանում է ալկոհոլամոլությունը:

են կոնկիստադորների, դավանափոխ արվել միսիոներների կողմից, ենթարկվել ոսկեխույզ խմիչքների եւ հանքարդյունաբերողների կործանարար հետեւանքներին, արտաքսվել իրենց տարածքներից: Միայն 1988–90 թթ. 1500 յանոմամի ցեղի հնդկացիներ մահացան մալարիայից եւ այլ հիվանդություններից: Հնդկացիներն ունեն մեկ այլընտրանք. մոռանալ իրենց հին մշակույթները կամ բեկված գոյություն քարշ տալ: Իսկ միակ արդյունքը ընչազրկությունն է:

Չնչին տարբերություններով նույն պատկերը կրկնվել է ամբողջ աշխարհում, այսպես կոչված «պրիմիտիվ» ժողովուրդների մեծ մասի կյանքում: 18-րդ դարում անգլիացիների գալուց առաջ Ավստրալիայում 300 հազար բնիկ էր ապրում, իսկ մեկ դար անց նրանց թիվն արդեն 60 հազար էր: 1960 թ. մոտ 5000 պիգմեյ էր ապրում Ուգանդայի Իտուրիի շրջանում, այսօր նրանց թիվը 300 է:

80-ական թթ. սկզբներին Բոռնեոյի անտառներում ապրում էին ավելի քան 10 հազար քոչվոր պունաններ, իսկ այսօր նրանց թիվը հազիվ 500 է: Մյուսները գրվել են քաղաքներում, քանզի անտառահատների ընկերությունները գիտակցաբար ծառազրկել են կղզին...

Բազմաթիվ բնիկ ցեղերի անհնար է այլեւս փրկել, եւ ամերիկացի որոշ կենսաբաններ առաջարկում են փորձարկանոցներում պահպանել նրանց քրոմոսոմները: Ենթադրվում է վերցնել աշխարհում անհետացող մոտ 200 ցեղերի արյան նմուշները եւ այդպիսով հավերժացնել նրանց գոյությունը, միաժամանակ ուսումնասիրելով այդ ժողովուրդների գեները, որոնք գրեթե չեն փոխվել հազարամյակներ շարունակ: Դա կարող է օգնել վերականգնելու մարդկության տոհմածառը: Ենթադրվում է, որ Ամազոնի արեւադարձային անտառներում շուրջ 40 փոքրիկ ցեղախմբեր են ապրում (50 մարդուց ոչ ավելի), որոնք մնացած աշխարհի հետ բնավ չեն շփվել: Երկրաբանները, փայտահատները, գիտնականները եւ արկածախնդիրներն առիթ են ունեցել երբեմն պատահաբար հանդիպելու նրանց:

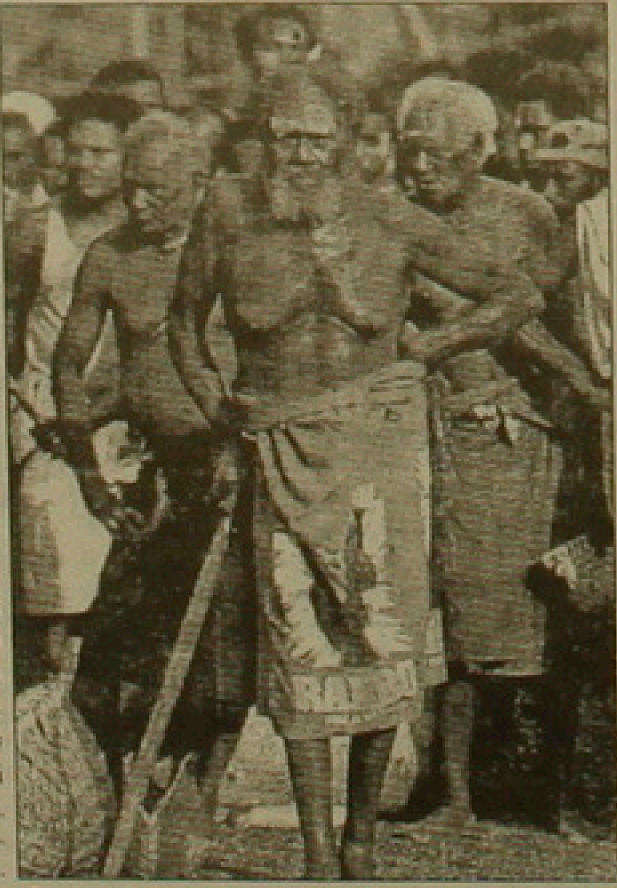

Պապուասներ. սրանց տարածքը՝ Նոր Գվինեան, բաժանված է Ինդոնեզիայի եւ անկախ Պապուասիայի միջեւ:

Միայն 1982-ին ՄԱԿ-ը պաշտոնապես ճանաչեց «անդրենածին ժողովուրդների» գոյությունը, որոնք, բնութագրման համաձայն, նվաճված տարածքների բնիկ ժողովուրդների ժառանգորդներն են եւ ունեն իրենց ուրույն մշակույթները: Բրազիլիայում եւ ԱՄՆ-ում բնիկները կազմում են բնակչության հազիվ 1 տոկոսը, իսկ Բոլիվիայում 66 եւ Պերուում 40 տոկոսը, մինչդեռ Գրենլանդիան բնակեցված է բացառապես բնիկ էսկիմոսներով: Չինաստանում կան 86 միլիոն բնիկներ (ույգուրներ, տիբեթցիներ, մոնղոլներ եւ այլն), Հնդկաստանում 51 միլիոն: Նրանց կարգավիճակները զանազան երկրներում տարբեր են, բայց սովորաբար նրանք երկրորդ կարգի մարդիկ են համարվում: Այսպես, Բրազիլիայի օրենքների համաձայն, հնդկացին համարվում է քաղաքացիական առումով ոչ պատասխանատու: Նա համարվում է անչափահաս, որը բնիկների գործերի պետական վարչության խնամակալության տակ է: Կենտրոնական Աֆրիկայի Հանրապետությունում եւ Ուգանդայում պիգմեյներն առհասարակ հաշվի չեն առնվում մարդահամարների ժամանակ:

Դարավոր հալածանքներից հետո բնիկ ժողովուրդներն սկսում են աստիճանաբար կազմակերպվել, իրենց իրավունքները պահանջել: Ցեղերի մեծ մասը պայքարում է տեղական մակարդակով, բայց հաճախակի են դառնում նաեւ միջազգային հանդիպումները: Այս տարվա գարնանը ամերիկյան, ասիական եւ աֆրիկյան մոտ 50 ցեղերի ներկայացուցիչներ Մալայզիայի Պենանգ քաղաքում հավաքվեցին հրապարակելու «անտառի ժողովուրդների խարտիան», որը մասնավորապես անտառահատումը դատապարտում է որպես մարդկության դեմ ուղղված հանցագործություն:

Մեքսիկայի հնդկացիները վերջերս Ավստրիա մեկնեցին պահանջելու ացտեկների կայսր Մոնթեսումայի փետրազարդ թագը, որը պահվում է Վիեննայի թանգարաններից մեկում: Կանադայում լեռնցի ապիկամեկները ինքնիշխանություն են պահանջում Քվեբեկի մեկ երրորդում, մինչդեռ էսկիմոսները մտադիր են «Նունավուտ» («մեր հողը») երկիրն ստեղծել հյուսիսային տարածքների կեսի վրա: Շատ երկրներ սկսում են այս կամ այն ձեւով հարգել ինքնորոշման այդ սկզբունքը: Օտտավան ընդունել է «Նունավուտի» սահմանագծումը, իսկ Կանադայի սահմանադրությունը 1982 թվականից ճանաչում է *«բնիկ ժողովուրդների ժառանգական իրավունքները»*: Բրազիլիայի նախագահ Ֆեռնանդո Կոլորը վերջերս 9.4 միլիոն հեկտար մակերեսով մի արգելանոց հատկացրեց Ամազոնի 9500 յանոմամի հնդկացիներին եւ խոստացավ մեկ տարվա ընթացքում սահմանազծել մյուս բոլոր ցեղերի տարածքները:

Սակայն բնիկների խնդիրներն իրականում շատ ավելի բարդ են, քանզի նրանք տարբեր, երբեմն հակասական կարգավիճակներ ունեն: Ի՞նչ ընդհանրություն կա, ասենք, էսկիմոսների եւ ալգոնկինների միջեւ, որոնք հազարամյակներ շարունակ ատել են իրար: Կամ բասկերի եւ պիգմեյների միջեւ, որոնք ապրում են առաջինների լծի տակ: Կամ կայովաների եւ նրանց ճնշող տերենաների միջեւ: Գուարանի կայովաները կամ յանոմամիների նման հալածված եւ ընչազուրկ հնդկացիների կողքին Բրազիլիայում կարելի է գտնել համեմատաբար բարեկեցիկ ցեղերի: Դրանցից են կայապոները, որոնք կարողացել են որոշ հարստություն դիզել, վաճառելով իրենց արգելանոցի ոսկին եւ բնափայտը: Սակայն հարկ է նշել, որ այդ ընդհանուր հարստությունը հավասար չի բաշխվել բոլոր կայապոների միջեւ:

Ո՞վ է ներկայացնում ցեղերին, ո՞վ իրավունք ունի խոսելու նրանց անունից: Այս հարցերը բուռն վեճերի տեղիք են տալիս, մինչդեռ Բրազիլիայի կառավարությունը մտադիր է ընդունել հնդկացու նոր կարգավիճակ, որի համաձայն նա վերջապես կհամարվի չափահաս եւ պատասխանատու: Հարցն այն է, որ իրենք՝ հնդկացիները չեն կարողանում համաձայնության գալ դրա շուրջ:

Այսպես, նախատեսվում էր Ռիո դե Ժանեյրոյում բնիկների ցույց անցկացնել աշխարհի համաժողովի օրերին: Միջցեղային կոմիտեի այդ նախաձեռնության իրագործումը պետք է աշխարհի պետությունների ղեկավարներին ցուցադրեր անդրենածինների միասնությունը: Իրականում գործողությունը նմանվեց

Կայապո ցեղի հնդկացի. հավերժական հարց՝ ինչպե՞ս հաշտեցնել ավանդականն ու ժամանակակիցը:

ավելի շուտ բաբելոնյան աշտարակաշինության: Բազմաթիվ տեղական կազմակերպություններ որոշեցին բոյկոտել ցույցը: *«Դա աչքերին թոզ փչելու պես բան է, անկարեւոր գործողություն»*, ասում է, օրինակ, Օռլանդո Մելգեյրոն, որը Ամազոնի բնիկների 36 միությունների Ֆեդերացիայի խոսնակն է: Հատկապես անտառային հնդկացիներին ներկայացնող այդ կազմակերպությունը սովորաբար քաղաքաբնակ հնդկացիների միություններին մեղադրում է «պատեհապաշտական» ռազմավարության համար: Իսկ քաղաքաբնակ հնդկացիների միջցեղային կոմիտեի նախագահ 35-ամյա Մարկոս Տերենան Ռիո դե Ժանեյրոյի երկնաքերերից մեկում գտնվող իր աշխատասենյակում գտնում է, որ ազգային փոքրամասնությունները պետք է ազատագրվեն, ընդունելով *«սպիտակամորթների մեթոդները եւ լեզուն»*: *«Ինչո՞ւ մենք պետք է դատապարտված լինենք կացնով փայտ կտրելու, երբ գոյություն ունի էլեկտրական սղոց: Մենք նույնպես իրավունք ունենք սառնարան, ավտոմեքենա, տեսագրիչ ունենալ եւ միաժամանակ մեր ավանդական մշակույ-*

digitised by A.R.A.R.@

րը պահպանել», ասում է նա:

Սակայն հնարավո՞ր է արդյոք համարվել օտար քաղաքակրթությունը եւ միաժամանակ պահպանել սեփական ուրույն արժեքները: Ռիո դե Ժանեյրոյում անցկացվող աշխարհի համաժողովի կամ, այլ կերպ ասած, ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի պահպանման եւ զարգացման խորհրդաժողովի նպատակներից մեկը հենց բնիկներին փրկելն է, քանի դեռ չափազանց ուշ չէ: Բայց խոսքն ավելի շատ կուսական բնության այն վերջին մնացորդների պահպանության մասին է, որտեղ ապրում են բնիկ կամ «պրիմիտիվ» ցեղերը: Քանզի, երբ մարդու իրավունքները գին չունեն, ապա անտառը գնահատվում է համաշխարհային շուկայում: Մասնավորապես նախատեսվում է պահպանել արեւադարձային այն անտառները, որտեղ կենտրոնացված է կենդանական ու բուսական աշխարհի տեսակների մեծ մասը եւ որոնց հետ անխզելիորեն կապված է բնիկների կյանքը: Նշենք, որ ժամանակակից դեղամիջոցների 30-40 տոկոսը պարունակում են այդ անտառների բուսական ու կենդանական աշխարհից ստացված նյութեր, սկսած նետաթույնից, որն օգտագործվում է որպես մկանները թուլացնող միջոց, մինչեւ մեքսիկական իգնամը, որի հիման վրա ստեղծվել է հակաբեղմնավորիչ հաբը, չմոռանալով բազմաթիվ ալկալոիդները, դաբաղանյութերը, բույները եւ ծաղիկները: Քաղցկեղի ամերիկյան հաստատությունը 5 միլիոն դոլլար է ծախսել արեւադարձային անտառներից տասնյակ հազարավոր բույսեր ժողովելու համար, որոնցից 180-ը կարող են արդյունավետ լինել ուռուցքների բուժման գործում: Միաժամանակ սերմացուների անցած գյուղատնտեսությունը նույնպես կարիք ունի վայրի աշխարհի ծագումնաբանական բազմազանությանը:

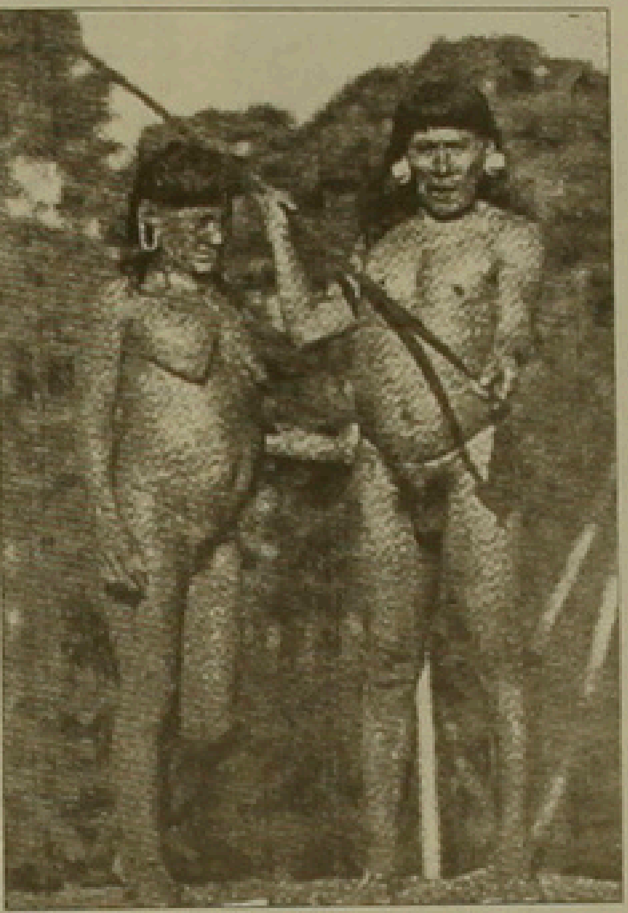

Սրանք դեռեւ նախահայր հագուստով են:

Ռիոյի համաժողովում երրորդ աշխարհը ներկայացված է 77-ի խմբով (մոլորակի ամենաաղքատ երկրները) եւ պահանջում է այդ հարստությունների նկատմամբ լիակատար ինքնիշխանություն, որոնք մինչեւ օրս համարվել էին մարդկության հարստության եւ անօտարելի էին:

Արեւմուտքցիները պատրաստ են ընդունել այդ ինքնիշխանությունը եւ միջոցներ հատկացնել կենդանական ու բուսական հարուստ աշխարհի արգելանոցների ստեղծման համար: Արեւադարձային երկրներն այսպիսով կկարողանան շահագործել իրենց էկոլոգիական համակարգերը, ինչպես որ ուրիշներն շահագործում են իրենց նավթի պաշարները: Ո՞րն է լինելու բնիկների դերը ստեղծվող մեծ էկոլոգիական բիզնեսում: Դժվար է որեւէ լավ բան ակնկալել: Սակայն հնդկացիներն ունեն լուրջ խաղաքարտ. դա նրանց ավանդական գիտելիքներն են: Իրոք, ոչ ոք նրանցից լավ չի ճանաչում պահպանության տակ առնվելիք վայրի բույսերն ու կենդանիները: Բայց նրանք պետք է սովորեն վաճառել այդ գիտելիքները: Ամերիկացի մարդաբան Դարել Փոզին, որը կայապոների մասնագետ է, պայքարում է *«անտառային ժողովուրդների մտավոր իրավունքների»* ճանաչման համար, նրանց դրդելով համաձայնագրեր կնքել արդյունաբերողների հետ եւ հատուցում պահանջել իրենց հայտնած բոլոր տեղեկությունների դիմաց: Եւ ուրիշ ցեղեր արդեն սպիտակամորթների հետ որեւէ լուրջ գործ քննելիս փաստաբաններ են հրավիրում:

500 տարի առաջ կոնկիստադորները ափ իջան Նոր աշխարհում, որոնելով ոսկի, որը հնդկացիների մահվան հոմանիշը դարձավ: Այսօր կանաչ ոսկին արեւմուտքցիներին ձգում է դեպի արեւադարձային երկրները: Այս անգամ փորձում են բնիկներին պաշտպանել, նկատի ունենալով նրանց գիտելիքները, մշակույթը, դիցաբանությունը եւ թանկարժեք գեները, որոնք կարող են ընդմիշտ վերանալ: Բայց մի՞թե անպայման պաշտպանություն է հարկավոր: Պարզապես հնդկացիները պետք է ապրեն մյուսների նման:

Ըստ «L' Express» հանդեսի նյութերի, 14 մայիս 1992

Էսկիմոս. Կանադայում ինուիտ ցեղը ձեռք բերեց ազգային տարածք:

Յանոմամի ցեղի գեղեցկուհի. սրանցից աշխարհում մնացել են ընդամենը 9 հազար հոգի:

Մոլորակն ուզում է իր ցավերը բուժել. մենք ի՞նչ ենք ուզում

Ինչպես արդեն հաղորդել ենք մեր թերթի նախորդ համարում (թիւ 41), բրազիլական Ռիո դե Ժանեյրո քաղաքում հունիսի 3-14-ը տեղի է ունենում Միացյալ ազգերի շրջակա միջավայրի պահպանման եւ զարգացման խորհրդաժողովը, որին մասնակցում են 120 երկրներ: Արդյոք կարո՞ղ են նրանք առաջիկա տաս տարիների ընթացքում 1300 միլիարդ դոլլար ներդնել երկրագնդին սպառնացող աղետների առաջն առնելու գործում: Այս հարցն է տալիս ֆրանսիական «L' Express» հանդեսը (21-27 մայիս, 1992) եւ նշում այն հիմնախնդիրները, որոնք սպառնում են մոլորակի ապագային:

Գերբնակեցում.

1950 թվականին երկրագնդի բնակչությունը կազմում էր 2.5 միլիարդ, 1990 թվականին 5.3 միլիարդ, իսկ 2100 թվականին կհասնի 11 միլիարդի: Անշեղորեն աճում է այսպես կոչված՝ նոր զարգացող երկրների բնակչությունը: Եթե նույն 1950 թվականին այն կազմում էր ամբողջ աշխարհի բնակչության 50 տոկոսը, ապա 1990 թվականին արդեն 77 տոկոսը, իսկ մեկ դար անց մոլորակի բնակչության 85 տոկոսը կապրի կյանքի նվազագույն պայմաններ չապահովող այդ երկրներում, պահանջելով սնունդ, ջուր, էներգիա...

Տեսակների բնաջնջում.

Այսօրվանից սկսած մինչեւ 2000 թվականը օրական ոչնչանում եւ ոչնչանալու է 20-75 կենդանատեսակ: Փաստորեն քառորդ դարի ընթացքում վերանում է կենդանի էակների 15 տոկոսը: Պատճառը մարդու «քաղաքակիրթ» գործունեությունն է՝ անտառային զանգվածների ոչնչացումը, սավաննաների յուրացումը, մարգագետինների շահագործումը...

Հողախոռուտներ.

45 տարում մոլորակի բուսածածկույթի 11 տոկոսը կորստյան է մատնվել: Դա կազմում է 1.2 միլիարդ հեկտար, որ ավելին է, քան Չինաստանը եւ Հնդկաստանը միասին վերցրած: Պատճառը աղի եւ քիմիական այլ միացությունների կործանարար ազդեցությունն է: Ընդհանուր առմամբ, անտառազրկվել է 17 միլիոն հեկտար: Հողատարածքների 10 տոկոսը շուտով կվերածվի անապատների, 30 տոկոսը կենթարկվի էրոզիայի:

Ջերմոցային էֆեկտ.

Մեկ դար է, ինչ օդի բաղադրության մեջ տարեկան 0.5 տոկոսով ավելանում է ածխաթթվի, մեթանի, ազոտի օքսիդների, քլորի միացությունների պարունակությունը: Վտանգ կա, որ 25 տարում օդի ջերմությունը կարող է աճել երկու աստիճանով, որի հետեւանքով մեծապես կփոխվի բնահամակարգը, սառույցների ուժեղ հալոցքից կբարձրանան օվկիանոսները...

Օզոնի նվազում.

1987 թվականին Անտարկտիդայի մթնոլորտի բարձր շերտերում օզոնի պարունակությունը՝ նվազել է 50 տոկոսով: 2020 թվին օզոնը ընդհանուր առմամբ կնվազի 40 տոկոսով: Պատճառը նույնն է՝ մարդու անհեռատես գործունեությունը, իսկ հետեւանքը ուլտրամանուշակագույն ճառագայթների ազդեցությամբ ոչնչացող բուսականություն եւ ստորջրյա կյանք, քաղցկեղի բազմապատկում:

Օդի եւ ջրի աղտոտում.

Հիմնականում երրորդ աշխարհում ապրող 1.3 միլիարդ քաղաքաբնակներ ստիպված են շնչել տարբեր թունավոր միացություններով հագեցած օդ: Պատասխանատուն արդյունաբերությունը, ջեռուցումը, ավտոմեքենաներն են, հետեւանքը՝ շնչառական ուղիների հիվանդությունների, քաղցկեղի կտրուկ աճը:

170 միլիոն քաղաքաբնակներ եւ 855 միլիոն գյուղաբնակներ մաքուր ջրի կարիք են զգում: Արդյունաբերության եւ գյուղատնտեսության թափոններով այս կամ այն չափով աղտոտված են բազմաթիվ ջրային ավազաններ:

Բրազիլական Ռիո դե Ժանեյրո քաղաքում այս օրերին աշխատող խորհրդաժողովի մասնակիցներն, իսկապես, խոսելու եւ արագ գործելու լուրջ պատճառներ ունեն: Մտահոգության բազմաթիվ առիթներ ունենք նաեւ մենք ոչ միայն այն պատճառով, որ համաշխարհային ընտանիքին պատկանելու եւ գոնե ապագայում նրա հոգսերը կիսելու հավակնություն ունենք, այլ այն միակ եւ պարզ պատճառով, որ մինչեւ կոկորդը խրված ենք համանման էկոլոգիական խնդիրների ճահճում:

Որքան էլ որ քաղաքական «հետատեսությամբ» բացատրենք «Նաիրիտի» կամ ատոմակայանի փակում-բացում կոչվող ոչ մանկական խաղերը, հարցի էությունը դրանից չի փոխվում. թունավորված օդը շնչում է հենց այն ժողովուրդը, հանուն որի բացվել է «Նաիրիտը», ատոմային հնոցի կողքին ապրում է հենց այն ժողովուրդը, հանուն որի փորձում են գործարկել ատոմակայանը: Այսօր իսկապես հնարավորություն չունենք մասնակցելու օզոնային անցքերի միջազգային կարկատանի գործին, բայց պարտավոր ենք ինքներս լուծել մեր բնապահպանական խնդիրները, գոնե փորձենք լուծել...

ԳԱՐԻԿ ԽՈՐԱՅԵԼՅԱՆ

Խորհրդային զինվորների հուշարձանները կպահպանվեն

Բեռլինի սենատը եւ ֆեդերալ կառավարությունը 20 միլիոն մարկ են հատկացրել խորհրդային զինվորների հուշարձանների վերականգնման համար: Այդ մասին է գրում «Վելտ» համբուրգյան թերթը:

«Երկարյա Իվ[illegible]ը» այսպես են անվանում հետպա[illegible]րազմյան տարիների բեռլինցի[illegible]ը խորհրդային զինվորի բրոնզե [illegible]անդակը, որը կանգնեցված է [illegible]այխսպագի եւ Բրանդենբուրգյա[illegible] դարպասների [illegible]մոտ: Տիրգարտենի խորհրդային հուշարձանը 50-7[illegible] թվականներին բազմիցս ա[illegible] էր դարձել Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ բացաս[illegible]ությունների:

Երկու հրապարակ[illegible]ներ միասին զինվորի 8 մետրան[illegible]ց քանդակը գտնվում է Բեռլինի սենատի քաղաքային զարգացման եւ շրջակա միջավայրի գործերով զբաղվող վարչության եւ հսկողության ներքո: Փխրուն պատվանդանի վրա կանգնած բրոնզե զինվորը երկար ժամանակ ենթարկվում է շրջապատի աստիճանաբար սաստկացող քայքայիչ ազդեցությանը եւ խորհրդային զինվորների երկու ուրիշ հուշարձանների նման կարիք ունեն վերականգնիչ եւ նախապահպանիչ աշխատանքների: «Տասնյակ տարիների ընթացքում հուշարձանները միայն ներկվում էին, բայց երբեք չէին ենթարկվում լուրջ վերանորոգման: Արդյունքում խոռոչների միջոցով անձրեւաջրերը թափանցում են ներս, մետաղը ժանգոտում: Հուշարձանների լուսավորումը ստիպված անջատվեց էլեկտրալարերի քայքայման պատճառով», ասում է պարտեզային հուշարձանների ավագ խորհրդատու Կլաուս Ֆոն Կրոզիգը, որը արեւելաբեռլինյան վարչությունից ընդունել է հուշարձանների պահպանման պարտականությունները: Տիրգարտենում, որի մակերեսը կազմում է 26 հազար քառակուսի մետր, գտնվում են խորհրդային բանակի 2500 մարտիկների գերեզմանները: Մի այլ վայրում 24.100 քմ տարածքում թաղված են ավելի քան 13 հազար խորհրդային զինվոր: Այստեղ 10 մետրանոց փառքի բլրի վրա բարձրանում է զինվորի 30 մետրանոց բրոնզե քանդակը:

Երեք հուշարձանների հիմնարար նորոգման աշխատանքների արժեքը կկազմի 20 միլիոն մարկ: Այն կպահանջի առնվազն տասը տարի: Խոշոր հուշարձանների պահպանման պատասխանատվությունը Բեռլինի սենատը ամբողջովին վերցրել է իր վրա: Նորոգման աշխատանքների ֆինանսավորումը կիրագործի նախ եւ առաջ ներքին գործերի ֆեդերալ նախարարությունը: Բոննում համարում են, որ ինքը գերմանական մայրաքաղաքը պետք է ցուցաբերի առանձնահատուկ ակտիվություն խորհրդային հուշարձանների անհրաժեշտ մակարդակի պահպանման գործում եւ նույն հարցում օրինակ ծառայի նոր ֆեդերալ հողերում գտնվող նման հուշարձանների նկատմամբ: Որովհետեւ 1990 թվականի խորհրդա-գերմանական պայմանագրի 18-րդ հոդվածին համապատասխան գերմանացիների վրա է դրված պատասխանատվությունը խորհրդային հուշարձանների նկատմամբ:

«Մենք նախ եւ առաջ պարտավոր ենք ծառայել գերմանական պատմությանը, որովհետեւ, պահպանելով զինվորական գերեզմանները, որոնք արդեն վաղուց վերածվել են քաղաքային բնաշխարհի անբաժանելի մասի, մենք չենք փառաբանում ռուսներին որպես հաղթողների, այլ ապագա սերունդների համար պահպանում ենք նախազգուշացում պատերազմի դեմ», ասում է Կլաուս Ֆոն Կրոզիգը:

Սենատը եւ ֆեդերալ կառավարությունը միջոցներ են հատկացրել հուշապարտեզների, այդ թվում նաեւ զինվորի բլրի քանդակի նորոգման եւ վերականգնման համար: Այժմ աշխատանքները կարող են սկսվել:

Սենատի վարչությունը մտադիր է ստացված դրամը օգտագործել ոչ միայն նրա համար, որպեսզի կանխի Տիրգարտենում հուշահամալիրի ավերման վտանգը: Նա ցանկանում է նախապատրաստել մյուս նման կառույցների տեխնիկական բոլոր փաստաթղթերը, որը հնարավորություն կընձեռի հուշարձանները վերանորոգել նրանց շինարարության մեթոդների ստույգ տվյալների հիման վրա:

Մտադրություն կա փաստաթղթերի նոր ստեղծվող կենտրոնում հավաքել հնարավորին չափով ավելի շատ փաստաթղթեր, այդ թվում նաեւ դեռ Մոսկվայում գտնվող նյութերը: Եւ ոչ միայն նրանց արխիվային պահպանման համար, այլեւ նրա համար, որ դրանք մատչելի դարձնենք գիտական ուսումնասիրման համար:

digitised by A.R.A.R.@

NEWSWEEK

Օրինաչափություն՝ քաոսի մեջ

Ներկայիս գիտնականներին զբաղեցնող քաոսային տեսության հիմքում ընկած է հին հունական դիցաբանության այն դրույթը, թե նախասկզբնական անսահման զանգվածից է իր առաջացել գոյություն ունեցող ամեն ինչը:

Ճիշտ է, ֆիզիկոսներն առայժմ չեն կարողանում կանխորոշել երկրաշարժերը կամ համաճարակների ընթացքը, սակայն նրանք այդ ուղղությամբ աշխատում են, բացահայտելով քաոսային տեսության նորանոր գաղտնիքները:

Դրանով նրանք փորձում են ինչ-որ օրինաչափություն գտնել եղանակի տեսության, սրտի զարկերակի եւ զանազան այլ «համակարգերի» մեջ, որոնք, ըստ նրանց, իրարից տարբեր լինելով հանդերձ, այնուամենայնիվ, ունեն որոշակի նմանություններ: Այդ նմանություններից ամենաբնորոշն այն է, որ բոլորի հիմքում ընկած է քաոսը, քաոսային վիճակը:

1970-80-ական թվականներին գիտնականները պարզեցին, որ քաոսն ունի 3 տարբերակիչ հանգամանքներ.

ա. որեւէ քաոսային համակարգ, որն սկսվում է միատարր ձեւով, միեւնույն է, խախտվելու է, ինչպես ծխախոտի ծուխը, որն օդի հոսանքի բացակայության դեպքում անգամ փոքրիկ ամպերի է վերածվում.

բ. նույնիսկ համանման սկիզբ ունեցող քաոսային վիճակները հետագայում տարբեր զարգացում են ունենում: Սա պայմանավորված է սկզբնական վիճակին ծայրաստիճան զգայնություն դրսեւորելու նրանց հատկությամբ: Եւ, վերջապես,

գ. քաոսային համակարգի զարգացումը կատարվում է մաթեմատիկական կանոններով:

Այս 3 տվյալներն այժմ նույնքան մեծ հետաքրքրությամբ են ուսումնասիրվում, ինչքան մի որեւէ պակասող օղակ երկրագնդի կամ մարդկության առաջացման պատմության մեջ:

Երբ քաոսային վիճակի տեսությունն առաջ եկավ սրանից մոտ 10 տարի առաջ, նրա հիմնադիրները մեծ հույսեր էին կապում դրա հետ: Այն խոստանում էր բացատրել կենդանական աշխարհի առաջացումն ու անհետացումը, համաճարակների անցած ուղին եւ նման այլ խնդիրներ: Ճիշտ է, քաոսի ուսումնասիրությունը դեռ այդ նպատակակետին չի հասել, սակայն այն արդեն մեծ հաջողություններ է արձանագրում, փորձելով ինչ-որ թաքնված «պարզություններ» հայտնաբերել «ծով բարդությունների» մեջ: Եւ չնայած դեռ հնարավոր չէ որոշել քաոսային համակարգի զարգացման վրա ազդող գործոնների ճշգրիտ ուղին, այնուամենայնիվ, նրա «վարվելաձեւի» վերաբերյալ որոշ տվյալներ արդեն հայտնի են:

Պարզվում է, օրինակ, որ այդ զարգացումը ուղղվում է դեպի որոշակի մի կետ կամ վիճակ, որին «տարօրինակ հրապուրող» անունն են տվել: Այս վերջինը հնարավորությունների մի ամբողջ շարք է ներկայացնում իրենից, բայց թե տվյալ համակարգն այդ հնարավորություններից կոնկրետ որ մեկն է ընտրելու, դեռեւս բացահայտված չէ:

Ներկայիս գիտնականները քաոսային զանգվածի տեսությունը փորձում են կիրառել ամենատարբեր բնագավառներում՝ ֆինանսական պորտներում եւ շուկայական հարաբերություններում որոշելու ազգային եկամտի, փողի արժեզրկման եւ վալյուտային կուրսի չափերը, ինչպես նաեւ կենսաբանության, երկրաֆիզիկայի եւ բժշկության ասպարեզներում պարզաբանելու ինչպես մարդկային մարմնի թաքուն «քաոսային կաղապարները» սկսած ուղեղի կենսահոսանքներից մինչեւ սրտի զարկերն ու հորմոնների մակարդակը, այնպես էլ երկրաշարժերի առաջացումն ու համաճարակների տարածման ընթացքը:

Այսպես, օրինակ, կենդանական աշխարհի ներկայացուցիչների անհամար քանակությամբ աճելու հնարավորության մեջ ինչ-որ օրինաչափություն գտնելու հույսով, նրանք համակարգիչների մեջ մուտքագրեցին միջատների մեջ պարազիտների ծվադրման որոշակի նմուշներ: Նրանց հետաքրքրում էր մարմնի ներքին եւ արտաքին գործոնների գործակցության հարաբերականությունը:

«Տեսակների ամենապարզ փոխազդեցությունն անգամ կարող է քաոսային կաղապարներ առաջացնել ժամանակի ընթացքում, որտեղ ֆանտաստիկ աճի ու անկման թվացյալ պատահականության տակ թաքնված է որոշակի օրինաչափություն», ասում է Ուիսկոնսինի համալսարանից կենդանաբան Անտոնի Այվզը:

Գիտնականների կարծիքով, համակարգիչները պետք է օգնեն պարզելու վարակահարուցիչ մանրէների ազդեցությունը մարմնի վրա, որն էլ իր հերթին հետագայում կպարզաբանի համաճարակների առաջացումը: Քաոսային տեսության ուսումնասիրությունը այնքան կարեւոր նշանակություն է ստանալու, ինչքան, ասենք, ստետոսկոպը բժշկի համար: Հարվարդի բժշկական ինստիտուտից բժիշկ Արի Գոլդբերգերը գտել է, որ առողջ մարդու մոտ սրտի զարկերի ընդմիջումներն այնքան էլ կանոնավոր չեն: *«Երբ զարկերը խիստ կանոնավոր են, նշանակ[ու]մ է սիրտն առողջ չէ»*, պնդում է [նա]: Քաոսային պատահական բնո[ւյթ]ը նշմարելի է նաեւ մարմնի մյուս օրգանների աշխատանքում: Ամերիկյան բժշկական ընկերության հրատարակած հանդեսում Գոլդբերգերը եւ Հարվարդի համալսարանից Լուիս Լիփսիցը գրել են, որ տարիքի բերումով խախտվում են այդ քաոսային հրա- վիճակները, դառնում նվազ «բարդացված»:

Մյուս կողմից, երկրաբանների կողմից մինչեւ այժմ ընդունված կարծիքը, թե երկրակեղեւի ճեղքերում գոյացած լարվածությունն ուղիղ համեմատական է երկրաշարժի ուժգնությանը, թե ինչքան մեծ է տեկտոնական ալիքների տեղաշարժման լարվածությունը, այնքան ուժգին է ցնցումը, նույնպես հերքվում է: Ամերիկյան Երկրաբանական ուսումնասիրությունների կենտրոնի աշխատակից Հերբերտ Շոուի կարծիքով, ամենափոքր լարվածությունն անգամ կարող է մեծ հզորության ցնցում առաջացնել: Պատճա՞ռը երկրակեղեւում առաջացած պատռվածքները արդյոք են առավել փոքր ճեղքերի մի ամբողջ ցանցի: Ըստ նրա, ճեղքերն առաջանում են սովորաբար միանման ձեւով, այսինքն մեծ ճաքն ունենում է միեւնույն ձեւը, ինչ փոքրը: Ամենափոքր չափի ճեղքերն անգամ կարող են կատալիզատորի դեր խաղալ: Այս նույն տրամաբանությամբ անցյալ տարի Նյու Յորքի պետական համալսարանի աշխատակից Մայքլ Շերիդանը փորձեց կանխագուշակել Կոլիմա հրաբուխի պոռթկումները Մեքսիկայում:

Այս ասպարեզում հաջողությամբ պսակված յուրաքանչյուր քայլ ստիպում է մասնագետներին համեմատություններ անցկացնել Դարվինյան տեսության հետ:

Պատահական անհամամասնությունները հենց այդպիսին էլ կան, փորձում են պարզաբանել նրանք Ֆրենյի հայտնի մտքերը: Երբ այս բնագավառի խոշոր մասնագետ Ռոբերտ Մեյը (Օքսֆորդի համալսարանից) գրեց, որ քաոսը կարող է լուծել ազատ կամքի արտահայտման ու աստվածային անծայրածիր գիտելիքների պարադոքսը, գիտնականներն ու փիլիսոփաները անմիջապես արձագանքեցին նրան, նշելով, որ ազատ կամք ասվածն ընդհանրապես գոյություն չունի, եւ որ ամեն ինչ կանխագուշակված է ի վերուստ: *«Աստված գիտի միայն ամեն ինչի սկզբնական վիճակը, ամեն ինչ կանխագուշակելի է, ասում է Մեյը, սակայն մեզ համար դրանք միշտ էլ թվում են անկանխագուշակելի, որովհետեւ աշխարհն ինքը քաոսային վիճակում է»:*

«Newsweek», մայիս 25

Ռուսաստան. Եկեղեցի–ՊԱԿ

Ռուսական եկեղեցու առաջնորդ պատրիարք Ալեքսի 2-րդը եւ Սինոդի անդամ բազմաթիվ եպիսկոպոսներ շփոթ կացության մեջ են ընկել մոսկովյան հետախուզական նոր ծառայությունների բացահայտումներից հետո. պարզվեց, որ ուղղափառ եկեղեցու բարձրաստիճան պաշտոնյաների մեծամասնությունը ՊԱԿ-ի վճարովի գործակալներ էին եւ կրում էին կոդավորված անուններ: ■

Քրդստան. Թուրքերի զայրույթը

Վաշինգտոնում Թուրքիայի դեսպանը բուռն կերպով բողոքել է 1990 թ. օգոստոսից ի վեր Ամերիկայի ձայնով տրվող քրդերեն հաղորդումների կապակցությամբ: Այս հաղորդումները կարող են կոչ անել ստեղծելու «քրդական միասնական ազգ»: Այստեղից էլ թուրքերի զայրույթը, որոնք խանդոտ հետեւում են այն ամենին, ինչ կապված է «անջատողականության» հետ: ■

Կանանց բռնաբարման մեջ առաջինը դարձյալ ամերիկացիները

Անատոլիական գործակալության Վաշինգտոնից ստացած լուրերի համաձայն, 1990 թվականին Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում 683 հազար կանայք բռնաբարման են ենթարկվել, որը կազմում է Ամերիկայում տարեկան գործված քրեական հանցանքների քառորդ մասը: Ըստ նույն աղբյուրների տեղեկությունների, Ամերիկայում կանանց իրավունքները պաշտպանող 4 հազար կանայք լայնածավալ մի հարցում են կազմակերպել, որին մասնակցել է Ամերիկայի իգական բնակչության 7 տոկոսը: Մեզ հետաքրքրում է, թե արդյոք մի օր հնարավոր կլինի նման մի հետազոտական աշխատանք տանել մեր հանրապետությունում բնակվող կանանց շրջանում, չմոռանալով, իհարկե, մտցնել այն հարցը, թե քանի՞ տոկոսն են անգիտակցաբար բռնաբարվում, իսկ քանիսը՝ «մի քիչ» իրենց կամքով: ■

Գորբաչով–Ելցին. հին հակամարտությանը վերջ չկա

Հունիսի 3-ին Միխայիլ Գորբաչովի սոցիալ-տնտեսական եւ քաղաքական հետազոտությունների միջազգային հաստատության մամուլի ծառայությունը հրապարակել է նախկին ԽՍՀՄ նախագահի պատասխանը Ռուսաստանի նախագահի մամուլի ծառայության հայտարարության առթիվ: Հիշեցնենք, որ Ելցինի մամուլի քարտուղարը խիստ տոնով զգուշացրել էր Գորբաչովին՝ հետեւել իր արտահայտությունների վտանգավորությանը, երբ խոսքը վերաբերում է երկրի վիճակի գնահատականին: Փաստաթղթում նշվում է, որ Միխայիլ Գորբաչովը վերջին շաբաթների ընթացքում բազմիցս իր զրուցակիցների ուշադրությունը հրավիրել է Ռուսաստանի կայունացման կարեւորության եւ բարեփոխումների հաջողության վրա: Նա նշել էր, թե այսպիսի ծանր պայմաններում հարկավոր է պահպանել ինքնատիրապետումը եւ վերլուծել իրավիճակը: Ընդ որում, Մ. Գորբաչովը նշեց, որ «ինքը շահագրգռված է Ելցինի եւ կառավարության հաջողության մեջ»: Նախկին նախագահը համոզվածություն հայտնեց, որ անհրաժեշտ է համախմբել Ռուսաստանի հասարակայնությանը, նշելով, որ Ռուսաստանում արդեն տեղի է ունենում բարեփոխումներին կողմնակից ուժերի բեւեռացումն ու ամրապնդումը:

Իր հերթին, Ազատ Ռուսաստան ժողովրդական կուսակցության (ԱՌԺԿ) վարչությունը բողոք է հայտնել Ռուսաստանի նախագահի մամուլի քարտուղարի՝ Գորբաչովի վերաբերյալ հայտարարությունների կապակցությամբ: ԱՌԺԿ-ի մամուլի ծառայության հայտարարության մեջ նախագահի մամուլի քարտուղարի արարքը դատապարտվում է որպես հակասահմանադրական եւ քաղաքացիական իրավունքները ոտնահարող, ինչը միաժամանակ գցում է Ռուսաստանի նախագահի հեղինակությունը: ԱՌԺԿ վարչությունը բողոքել է ԽՍՀՄ նախկին նախագահի, ինչպես եւ Ռուսաստանի ցանկացած քաղաքացու նկատմամբ «սահմանափակման» մտադրությունների դեմ: ■

Հրեաները նշում են իրենց Թուրքիա գաղթելու 500-ամյակը

Թուրքիայում կա աղբյուրների բավական առատ տեսականի, իսկ Իսրայելի ամենակարեւոր հարցերից մեկը խմելու ջրի հարցն է:

Օսմանյան կայսրության ժամանակ հրեաները դիմել էին սուլթան Աբդուլ Համիդին, որպեսզի իրենց «հող վաճառի» հրեական պետություն ստեղծելու համար: Սուլթանը շատ էր զայրացել եւ ականջին օղ դարձնելու խոսք էր տվել նրանց. *«Հողը արյունով է գնվում, ոչ թե դրամով»:* Սակայն, չնայած սուլթանի հնչած խոսքին, նախքան Իսրայելի պետության հիմնումը հրեաները երկար տարիներ կամաց-կամաց արաբներից բավական հողեր էին գնել Պաղեստինում, իբր դավանափոխ լինելով եւ թրքանալով: Միեւնույն ժամանակ, Օսմանյան կայսրության եւ նրանից հետո տարբեր ժամանակներում երկրի ղեկավարող դիրքերում զուգահեռությամբ հայտնվում էին սալոնիկցի թուրքեր, որոնք հիմնականում դավանափոխ եղած հրեաներ էին:

Պատմությունն ինքը հիշում է, որ երբ 1492 թվականին հրեաները արտաքսվեցին Իսպանիայից, Օսմանյան կայսրությունը գրկաբաց ընդունեց նրանց: Նույն բանը եղավ Երկրորդ աշխարհամարտի սկզբներին, երբ Գերմանիայից «քշվում» էին հրեական ուղեղները. Մուստաֆա Քեմալ Աթաթուրքը մեծ հարգանքով ու պատվով ընդունեց հրեաներին եւ նրանց տնօրինությանը հանձնեց Ստամբուլի կոնսերվատորիան, գեղարվեստական ակադեմիան, Ստամբուլի եւ Անկարայի համալսարանների մի շարք ֆակուլտետներ եւ օպերայի ու բալետի զանազան խմբեր:

Երբ այսօր ԱՄՆ-ում գործում են 5 հազար բարձր որակավորմամբ թուրք բժիշկներ եւ Ամերիկայում ու Եւրոպայի տարբեր երկրներում երբ կան միջազգային ասպարեզով առաջնակարգ արվեստագետներ, պարզ է,

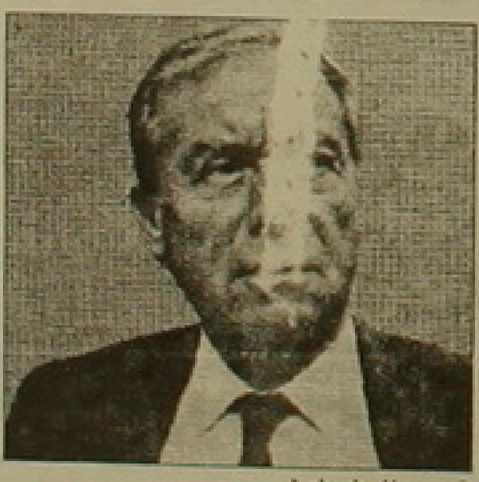

Իցհակ Ալաքոն

որ թուրքերը դրա համար պարտական են վերոհիշյալ հրեա դասախոսներին:

Գալով այսօրվա վիճակին, մի կողմից Ստամբուլի «Նեվա Շալոմ» հրեական սինագոգում ռումբ է դրվում (1992 թ. մարտի 1), մյուս կողմից հրեաների Թուրքիա կատարած գաղթի 500-ամյակի առթիվ հատուկ վարչություն է հիմնվում, որի նախագահ Իցհակ Ալաքոնի անունը բնավ օտար չէ մեր ընթերցողներին, իսկ մեկ այլ կողմից Թուրքիայի նախագահ Թուրգութ Օզալը, որ միջազգային խցանումը բուժելու համար մեկնել էր ԱՄՆ, ամերիկյան նախկին արտգործնախարար, ծագումով հրեա Հենրի Քիսինջերից 500-ամյակի առթիվ հատուկ մրցանակ է ստանում: Միեւնույն ժամանակ, Հրեաների Թուրքիա կատարած գաղթի 500-ամյակի վարչությունը Թուրքիայում, Եւրոպայում ու Ամերիկայում կազմակերպում է հրեական երաժշտությամբ եւ թուրքերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն եւ եբրայերեն խոսքերով երգերի փիքխարի ծրագիր:

Վերջերս, երբ Շվեդիայի մայրաքաղաք Ստոկհոլմում էր գտնվում 500-ամյակի կոմիտեի նախագահ Իցհակ Ալաքոնը, շվեդական հեռուստակայաններով ունեցած ելույթների ընթացքում շեշտեց, թե *«Ֆրանսիայում, Գերմանիայում եւ Անգլիայում ավելի ակտիվ են գործում հակասեմիտական հոսանքները, քան Թուրքիայում»: «Մենք Թուրքիայում մյուսների (հայերի, հույների եւ այլն.- խմբ.) նման ազգային փոքրամասնություն չենք»*, նշեց նա իր խոսքում: *Մենք Թուրքիայի քաղաքացիներ ենք: 500 տարի առաջ մեր նախահայրերը սուլթան Բայազետ 2-ի շնորհիվ տեղափոխվել են այստեղ: Այսօր էլ նույն հրեաների թոռնիկները նույն սուլթանի թոռնիկների հետ ապրում ենք խաղաղության մեջ Թուրքիայում»:*

Ս. Յ.

digitised by A.R.A.R.@

Անահիս Թոփչյանը հարյուրից ավելի դերակատարումների շնորհիվ վաղուց արդեն նվաճել է հանդիսատեսի սիրտը: Վերջերս նա արժանացավ Հայաստանի Թեքեյան մշակութային միության սահմանած մրցանակին: Այսօրվա մեր զրույցն ազատ է, ավելի շատ վերաբերում է Անահիս Թոփչյան մարդուն, քան դերասանուհուն:

Կլեմենսին. «Սոսանայ Հերոսաշին»

Անահիս Թոփչյան. «Ես ապրում եմ միայնակ, լքված մի կղզում»

– Ինչո՞ւ ընտրեցիք արվեստագետի ճանապարհը:

– Որովհետեւ ենթարկվեցի իմ ներքին ձայնին: Կարծում եմ, չեմ սխալվել:

– Ձեր աստղային ժամերը:

– Ես դժվարանում եմ ասել: Այնքան զբաղված եմ եղել, որ չեմ զգացել: Գուցե դրանք նո՞ր պիտի լինեն: Չգիտեմ, չեմ կարող ասել:

– Անկումային օրեր, ժամեր, տարիներ եղե՞լ են:

– Անկումային ժամե՞ր, կամ պահե՞ր... Ծանր ապրումներ եղել են, ծանր տրամադրություններ եղել են, հատկապես այն մարդկանց պատճառով, ովքեր մոտ են քեզ, հարազատ: Բայց ամեն դեպքում ամեն ինչին փիլիսոփայորեն եմ մոտենում: Կարող են լինել չար մարդիկ, որոնք կվիրավորեն քեզ: Ես իմ բնությամբ թույլ ու զգայուն եմ, թեեւ կողքից ուժեղ եմ երեւում: Բայց միշտ էլ փիլիսոփայորեն եմ մոտենում ամեն մի ծանր ժամանակի:

– Անահիս Թոփչյանը երբեւէ դավաճանե՞լ է Անահիս Թոփչյանին:

– Ոչ: Երբեք: Ես միշտ փորձել եմ հարազատ մնալ ինքս ինձ: Եւ դրանով ինքս ինձ տաղտուկ եմ պատճառել: Երբ որեւէ քայլ արել եմ եւ զգացել, որ դա իմ ոճը չէ, որ դա ես չեմ, հետ եմ քաշվել: Եւ անմիջապես ուղղել եմ սխալս, այսինքն չեմ թողել, որ այն խորանա եւ ինքս ինձ դավաճանեմ: Այդպես:

– Պատկերացրեք ձեզ համար տարօրինակ մի վիճակ. ապրում եք միայնակ, լքված մի կղզում: Կարո՞ղ էիք դրան դիմանալ:

– Գիտե՞ք, ես հիմա գրեթե այդպես եմ ապրում: Եւ շատ-շատ արվեստագետներ կղզիացել են իրենց մեջ, մենության մեջ: Եւ կամքի մեծ ուժ է պետք դիմանալու համար այդ մենությանը: Ընդհանրապես, մենությունը անհրաժեշտ է մարդուն: Միայնության մեջ գտնվող մարդն է, կարծեմ, Շոպենհաուերն է ասել, որ կարող է հասնել ներդաշնակության, քանզի մարդկային խումբն արդեն աններդաշնակություն է ստեղծում: Բայց մենակ մնալն էլ վտանգավոր է: Կարծեմ Թենեսի Ուիլյամսն է ասել, որ կարող ես ընկնել քո սեփական անդունդը եւ այլեւս չվերադառնալ: Այսինքն, երկար ժամանակ շարունակվող մենությունը կարող է մեզ փխրության հասցնել: Երբեմն-երբեմն պետք է շփվել մարդկանց հետ, որովհետեւ գրքերը, երաժշտությունը եւ քո սեփական եսը քիչ են: Պետք է էներգիա վերցնել մարդկանցից, բնությունից: Պետք է դուրս գալ սեփական կաղապարից:

– Ո՞ր վիճակն է առավել դաժան. լքված կնո՞ջ, թե՞ չճանաչված արվեստագետի:

– Լքվա՞ծ: Ի՞նչ է նշանակում լքված: Գուցե լավ է, որ դուք այժմ միասին չեք: Գուցե սխալ էր ձեր միասին լինելը: Եւ պետք է միշտ հիշել, որ կյանքն անսպասելի անակնկալներ կարող է մատուցել: Պետք չէ երբեք հուսահատվել: Եւ պետք չէ ձեզ լքված համարել...

Շատ արվեստագետներ երբ չեն հասկացվում իրենց ապրած օրերում, պետք է հուսան, որ հասկացվելու են: Դերասանների վիճակը շատ ծանր է այս առումով: Մենք վերջանում ենք մեր կյանքի հետ միասին: Երբ այսօր չընդունվենք, չհասկացվենք, ապա դա այդպես էլ կշարունակվի: Ես օրերից մի օր գիրք կգրեմ արվեստի մասին, ավելի ճիշտ թատերական արվեստի մասին եւ այն բոլոր բաների մասին, որ անցան-դարձան, որ ես տեսա, հասկացա: Որեւէ թատերագետ, որեւէ արվեստաբան չի կարողանում բացատրել տաղանդավոր մարդկանց երեւույթը: Պարզապես ասում են՝ լավն է, կամ վատը: Իսկ ո՞րն է նրա առանձնահատկությունը, ի՞նչ տվեց նա մշակույթին, ինչո՞վ ծառայեց առաջընթացին: Այդ երեւույթը բացատրված չէ: Բոլորը զբաղված են Շեքսպիրով, Փափազյանով, անցած բաներով: Բայց երբ այսօրվա սերունդը կարող է դատել Փափազյանի մասին ըստ թատերագետների գործերի, ապա մեր մասին ինչպե՞ս դատեն: Միայն զովեստո՞վ: Պետք է վերլուծել այդ ամենը: Այդ վերլուծումը ոչ ոք չարեց: Համենայն դեպս, թատերագիտությունը շատ թույլ է եւ մեծ արհամարհանքով է նայում մեր այսօրվա արվեստագետներին: Իսկ երբ զբաղվում են... Աստված պահի...

– Առեղծվածային կնոջ մասին առասպելը արդյոք կընդունեի՞ք ձեր հասցեին: Երբ այո, ինչո՞ւ:

– Ինչո՞ւ ոչ: Գաղտնիքը միշտ էլ գրավիչ է: Երբ այդպիսի տպավորություն եմ թողնում, ոչ միայն այն պատճառով, որովհետեւ այդպիսին եմ կյանքում, այլեւ այն պատճառով, որ շատ եմ խաղացել նման դերեր... Շատ անգամ քեզ ընկալում են քո խաղացած դերերով, ոչ թե քո կյանքով, որովհետեւ մենք դերասաններս, ծածկված ենք մարդկությունից: Մեր դերերը մեր դիմակներն են եւ մեր սերը բաժանված է հազար ու մի կնոջ մեջ:

– Դուք չե՞ք գտնում, որ ձեզ կարող են նախանձել շատ կանայք:

– Կուզեի, որ այդպես չլիներ, թեեւ ասում են, որ երբ քեզ չեն նախանձում, ուրեմն քեզանից ոչ մի բան չես ներկայացնում: Իմ նկատմամբ շատ անգամ զգացել եմ ոչ այնքան կնոջ նախանձ, խանդ, որքան ստեղծագործական: Եւ դա ինձ ավելի մեծ ցավ է պատճառել: Բայց կարճ ժամանակ է տեւում այդ ցավը: Հետո գալիս է մի ուրիշ զգացողություն, որ պետք է հաղթել եւ ավելին անել: Ես շատ շնորհակալ եմ այն բոլոր նախանձողներին, ովքեր ինձ ստիպեցին ավելին անել, քան ես կարող էի եւ պատրաստվում էի: Շնորհակալ եմ:

– Կանայք հեշտությամբ են ստեղծում իդեալական տղամարդու կերպար: Իսկ իդեալական կնոջ կերպար գոյություն ունի՞:

– Իդեալ ասվածը շատ քաղցր-մեղցր բան պետք է եղած լինի: Ի՞նչ է նշանակում իդեալական կին: Ասում են, կինը խոհանոցում պետք է իդեալական խոհարարուհի լինի, անկողնում իդեալական սիրուհի, որպես մայր՝ իդեալական, հասարակության մեջ՝ բարձրաշխարհիկ լեդի, որը կարող է զրուցել եւ սրամիտ լինել, իր շուրջը այնպիսի մթնոլորտ ստեղծել, որ ընկերներին հետաքրքիր լինի...

– Գեղեցկությունը կարո՞ղ է փրկել աշխարհը:

– Դոստոեւսկու միտքը շատ ռոմանտիկ է հնչում հիմա: Կարծում եմ ոչ, չի կարող, քանզի մարդիկ չեն ուզում գեղեցկություն, հարձակվում են նրա վրա, [illegible] ոչնչացնում: Գեղեցկությունն այժմ ուրիշ խնդիր ունի՝ ինքն իրեն փրկել: Առայժմ ինքն իրեն, որպեսզի հետո կարողանա ավելի բարդ խնդիրներ լուծել, այսինքն աշխարհը փրկել: Ինձ թվում է, հիմա մարդկային խիղճը կարող է փրկել աշխարհը:

– Որտե՞ղ եք գտնում ձեր տեղը՝ դրախտո՞ւմ, դժոխքո՞ւմ, թե՞ քավարանում:

– Դժվար հարց է: Թող Աստված որոշի:

Այո, դժվար հարց է: Մենք մեր ապրած կյանքը կշռում ենք մեր կշեռքով, մեր չափով ենք չափում: Բայց դատավորը մենք չենք: Սակայն առայժմ կյանքը շարունակվում է: Մեր այս զրույցը կյանքի մասին էր, որովհետեւ երբ անգամ մենք հուշիկ հեռանանք այս աշխարհից, միեւնույնն է, ապրողները կխոսեն մեզ: Որովհետեւ, ինչպես Վիլյամ Սարոյանն է ասում. «Ամենահեշտ բանը մեռնելն է: Ապրելն է դժվար, արդար ու մաքուր ապրելը»: Ապրողների համար դժվար է այսօր ճշմարիտ գնահատական ստանալը: Մենք հետո կգնահատվենք:

Զրույցը վարեց ՍԵՐԳԵՅ ԳԱԼՈՅԱՆԸ

Բարքերի քերականություն

❖ Սոցիալ-թվաբանական վարժություն. Բացասական ժլատությունը բազմապատկել բացասական ալկոհոլիզմի հետ եւ կստացվի դրականորեն առողջ հարստություն:

❖ Յակաերազահան. եթե երազում փող ես տեսնում, նշանակում է՝ ունես դրա կարիքը:

❖ Եթե հավի կիլոն արժե 85 ռուբլի, ինչքա՞ն արժե մարդունը: Հարցն ուղղված է գրաճանաչ գիշատիչ կենդանիներին:

❖ 7-րդ բանակին գումարած 4-րդը կանի 11-րդ: Սակայն նույն 4-րդ բանակը բազմապատկած նույն 7-րդով, կստացվի մայիսի 28-ը:

❖ 29-ը (նոյեմբերի) ոչ մի կերպ չի բաժանվում... մեզանից:

❖ Սատանային հայհոյելն է իմ աղոթքն առ Աստված:

❖ Բոլոր հեղափոխությունները հակահեղափոխություններ են, առաջինից բացի, որ հայտնի չէ, թե երբ է կայացել:

❖ Առաջ ամեն ինչ ծարվում էր վաճառասեղանի տակից: Իսկ հիմա՝ վրայից: Առեւտրական հեղափոխության հետեւանքով սպասարկման մակարդակը մի քիչ բարձրացավ:

Քերականաթվաբանական գիտությունների թեկնածու ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ

Փրկել անհետացումից

Բիզնեսի, արհեստի եւ գյուղի ճամփան բռնած մտավորական, հիշիր, որ դեպքի մարդու քո տեսակը վերջնականապես չանհետանա, դու պարտավոր ես պահել դեռեւս համառող քո գործընկերներից գոնե մեկին:

Վտանգավոր է

Այն ժամանակ, երբ շունչն դժվարությամբ է ուղի հարթում, քաղաքում բոլորի աչքի առաջ ծրի-ծրի քչքչում են ցայտաղբյուրները:

Իշխանությունները պետք է անմիջապես միջոցներ ձեռնարկեն նման նորհնականությունը վերացնելու համար, այլապես այն կարող է անառողջ հիշողություններ եւ մտքեր առաջացնել:

ՅՈՎՍԵՓ ՎԱՆՈՒՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Հայ սամբիստների հաղթարշավը

Այսօր Կիեւում կավարտվեն սամբո ըմբշամարտի կանանց եւ տղամարդկանց տարբեր տարիքային խմբերի պատանիների, երիտասարդների եւ մեծահասակների Եվրոպայի առաջնությունները, որտեղ Հայաստանը ներկայացված է առանձին թիմերով:

Իրենց զերազանց են դրսեւորել մեր պատանիներն ու աղջիկները:

Եվրոպայի չեմպիոններ են դարձել աղջիկներից երեւանցիներ Քրիստինե Նազարյանը (40 կգ), Զոյա Խաչատրյանը (60 կգ), տղաներից գյումրեցի Սուրեն Մեքինյանը (60 կգ) եւ երեւանցի Կարեն Գեւորգյանը (65 կգ): Բրոնզե մեդալներով են տուն վերադառնում աղջիկներից երեւանցիներ Իրինա Բաղդասարյանը (44 կգ), Անուշ Խաչատրյանը (48 կգ), Գոհար Գեւորգյանը (53 կգ), տղաներից երեւանցիներ Գրիգոր Կիրակոսյանը (52 կգ), Հարություն Ղարիբյանը (75 կգ), Կարեն Մաթեւոսյանը (87 կգ) եւ գյումրեցի Արթուր Մանուկյանը (81 կգ): Դա փայլուն հաջողություն է: Նախօրեին ուշ երեկոյան իրենց մրցավեճն ավարտեցին նաեւ երիտասարդները, իսկ այսօր մրցապայքար դուրս կգան մեծահասակները: Այստեղ էլ մեր սպասելիքները մեծ են, չէ՞ որ Հայաստանի Հանրապետությունը ներկայացնողների թվում են տիտղոսակիր սամբիստներ, աշխարհի քառակի չեմպիոն, կիրովականցի Գագիկ Ղազարյանը, նրա համաքաղաքացի, աշխարհի անցյալ տարվա եւ նախկին ԽՍՀՄ ժողովուրդների սպարտակիադայի չեմպիոն Հովհաննես Մանուկյանը, երեւանցիներ, 1991 թ. երիտասարդների եւ մեծահասակների աշխարհի չեմպիոն Արթուր Գրիգորյանը, աշխարհի երիտասարդների կրկնակի չեմպիոն եւ մեծահասակների 3-րդ մրցանակակիր Վարդան Ոսկանյանը: ■

Յուրի Սարգսյանն ու Իսրայել Միլիտոսյանը կմեկնեն Բարսելոն

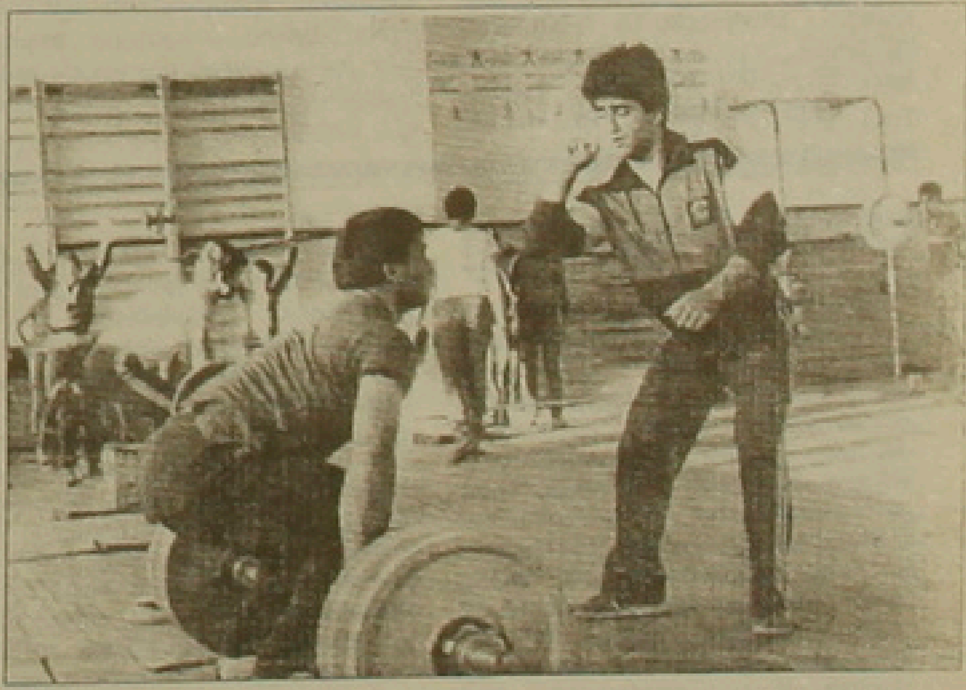

Լենինգրադում տեղի ունեցած ԱՊՀ հավաքականի թեկնածուների նախաօլիմպիական ընտրական մրցաշարը հաջողությամբ հաղթահարեցին մեր անվանի ծանրորդներ Յուրի Սարգսյանն ու Իսրայել Միլիտոսյանը, որոնք իրավունք ստացան ԱՊՀ հավաքականի կազմում մասնակցելու Բարսելոնում կայանալիք օլիմպիական խաղերին: ■

Բռնցքամարտիկներն էլ հույսեր են փայփայում

Իվանովոյում տեղի ունեցող բռնցքամարտի ԱՊՀ գավաթի խաղարկությունն էլ օլիմպիական ընտրանին կազմավորելու նպատակ ունի: Արդեն պարզ է, որ 48 կգ քաշային կարգում ԱՊՀ հավաքականը Բարսելոնում ներկայացնելու է մեր հանրապետության բռնցքամարտիկներից որեւէ մեկը՝ կամ Նշան Մունչյանը, կամ Ալեքսան Նալբանդյանը, որոնք եզրափակիչում մրցելու են միմյանց հետ:

Եզրափակիչ են դուրս եկել նաեւ Արթուր Միքայելյանը (54 կգ) եւ Միխայիլ Ղազարյանը (60 կգ): ■

ՀՀ բարձրագույն խմբի առաջին առաջնություն

«Ջրավան» – ՀՄԸՄ 2:3

Այսօր Երեւանի «Նաիրի» մարզադաշտում ստուգողական խաղ կանցկացնեն «Արարատ»-ն ու Ստեփանակերտի «Արցախ»-ը: ■

Բաժինը վարում է Սուրեն ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆԸ

digitised by A.R.A.R.@

Լրագրողները՝ կոնֆլիկտների զոհեր

Լրագրողների պաշտպանության միջազգային կոմիտեի կողմից վերջերս հրատարակված *«Հարձակումներ մամուլի վրա - 1991 թ.»* 172 էջանոց տեղեկատու գրքից պարզ է դառնում, որ ամբողջ աշխարհում անցյալ տարի զանազան պատճառներով և առիթներով զոհվել են 66 լրագրողներ:

Տեղեկատուն մանրամասն տվյալներ է հաղորդում այդ սպանություններից յուրաքանչյուրի վերաբերյալ: Կոմիտեի գործադիր նախագահ Աննա Նելսոնը գտնում է, որ եթե նախկինում մամուլի աշխատակիցների դեմ եղած ոտնձգությունները արդյունք էին հիմնականում արեւելք-արեւմուտք հակամարտության, ապա այժմ նրանք զոհվում են էթնիկական կամ կրոնական կոնֆլիկտների հետեւանքով: Դրա ցայտուն արտացոլումներից մեկը Հարավսլավիան է, որտեղ նվազագույնը 19 լրագրող է սպանվել անցյալ տարի: Միայն մեկ երկրում այդքան թիվն աննախադեպ երեւույթ է կոմիտեի գործունեության ամբողջ 10 տարիների ընթացքում:

Սակայն Բալկանները լրագրողների համար միակ վտանգավոր շրջանը չեն: Հաջորդ անատահով երկիրը Հնդկաստանն է, որտեղ անցյալ տարի սպանվել են առնվազն 5 լրագրողներ: Ցանկը դժբախտաբար շարունակվում է:

Բացի սպանություններից, տեղեկատուն լրագրողների վրա կատարված հարձակումների հետեւյալ ձեւերն է առանձնացնում. բանտարկություն, անդաստվություն, ծեծ, առեւանգում, սպառնալիք, ձերբակալում, լիազորությունների անհարկի մերժում, հավաքված նյութերի առգրավում և գրաքննություն: ■

Քաղաքացիական պատերազմի սպառնալիքը դեռ առկա է

Վրաստանում նկատվում է համախմբման գործընթաց, որի գլխավոր արդյունքն այն է, որ հաջողվեց կանխել եղբայրասպան քաղաքացիական պատերազմը, չնայած դրա սպառնալիքը դեռ կա: Այդ մասին հունիսի 3-ին կայացած Վրաստանի Պետխորհրդի նիստում հայտարարեց Էդուարդ Շեւարդնաձեն: Նա նշեց, որ հանրապետության խորհրդարանի ընտրություններ անցկացնելու մասին որոշումը ժողովրդավարության շատ կարեւոր քայլ է: Հիշեցնենք, որ ընտրությունները պետք է տեղի ունենան հոկտեմբերի 11-ին: Խոսելով Հարավային Օսիայում ստեղծված իրավիճակի մասին, Պետխորհրդի ղեկավարը վճռականություն հայտնեց բույլ չտալ նոր հակամարտություն վրաց եւ օս բնակչության միջեւ: Նա մեղադրեց Ռուսաստանի ղեկավարության, մասնավորապես փոխնախագահ Ալեքսանդր Ռուցկոյի դիրքորոշումը, որը փաստորեն աջակցել է Հյուսիսային Օսիայի կողմից իրականացվող Վրաստանի շրջափակմանը: Այդ քայլը, նրա խոսքերով, սեւ հետք կթողնի Վրաստանի եւ Ռուսաստանի փոխհարաբերությունների վրա: Էդուարդ Շեւարդնաձեն ափսոսանք հայտնեց, որ մինչեւ հիմա ոչ մի պատասխան չի ստացել Բորիս Ելցինին ուղղված իր ուղերձին: ■

Նիքսոնը սովորեցնում է

Սկզբում նա քննադատում էր Ջորջ Բուշին նախկին խորհրդային հանրապետություններին օգնելու գործում չկամություն ցուցաբերելու համար: Իսկ այժմ նա, նախկին նախագահ Ռիչարդ Նիքսոնը, Մոսկվայում է գտնվում, ռուսներին սովորեցնելու համար, թե ինչ է ամերիկյան օգնություն ստանալու լավագույն ձեւը: Մոսկվա մեկնելուց առաջ Սպիտակ տանը նա հանդիպել էր ամերիկյան վարչության կարեւոր դեմքերին, ստուգելու համար, որ իր ջանքերը Ռուսաստանում եւ Ուկրաինայում ապարդյուն չեն անցնի:

Ինչպես հայտնի է մեր թերթում բարգմանաբար լույս տեսած մի հոդվածից, նախկին նախագահը Արեւմուտքի եւ հատկապես Մ. Նահանգների համար պատմական այս պահը խիստ կարեւոր է համարում, որովհետեւ բույլ չտվի նախկին Խ. Միությունում որեւէ վերադարձ դեպի ամբողջատիրական վարչակարգ, որի համար անհրաժեշտ է տնտեսական օգնություն:

Հունիսի 4-ին Մոսկվայում տեղի ունեցած հանդիպման ժամանակ Նիքսոնը հայտարարեց Բորիս Ելցինին, որ Ռուսաստանը 3 տարվա ընթացքում կարող է 400 միլիարդ դոլարի վարկ ստանալ ամերիկյան մասնավոր ֆիրմաներից: Նիքսոնը նշեց, որ ֆիրմաներն այդ գումարը կտրամադրեն միայն արտասահմանյան ներդրումները պաշտպանող օրենքների առկայության դեպքում: Հրաժեշտ տալով Ելցինին, Նիքսոնը հայտարարեց, որ Ռուսաստանի նախագահը մեծ հաջողություն կունենա ԱՄՆ-ում: *«Դուք կարող եք զրուցել ժողովրդի հետ, իսկ այդպիսի մարդկանց ամերիկացիները սիրում են»,* ասաց նախկին նախագահը: ■

Կոզիրեւը թեքվում է դեպի Ներս

Ռուսաստանի արտգործնախարար Անդրեյ Կոզիրեւը հայտարարեց, որ *«այսօր մեզ համար Ուկրաինայի հետ հարաբերությունները այնքան կարեւոր են, որքան Միացյալ Նահանգների»:* Ինչպես հայտնի դարձավ «ԻՖ»-ին դիվանագիտական աղբյուրներից, նա այդ մասին ասաց հունիսի 4-ին տեղի ունեցած արտգործնախարարության կոլեգիայի հետ հանդիպման ժամանակ, որ փակ էր մամուլի աշխատակիցների համար: Ա. Կոզիրեւի խոսքերով, հարաբերությունները նախկին ԽՍՀՄ հանրապետությունների հետ առաջնային են Ռուսաստանի համար: Ռուսաստանի արտաքին քաղաքական գերատեսչության ղեկավարությունը մտադիր է *«վերաքաշխել ուժերը»* եւ այդ ուղղությամբ օգտագործել առանձնահատուկ եւ հայտնի դիվանագետներին, նշեց նախարարը: ■

Գոսզնակը տպում էր աֆղանական դրամ

Ռուսաստանյան Ֆեդերացիայի Գերագույն խորհրդի միջազգային գործերի եւ արտաքին քաղաքական հարաբերությունների կոմիտեի փոխնախագահ Իոնա Անդրոնովը հայտարարեց, որ մայիսի 21-ին Քաբուլում նա տեսել է, որ Ռուսաստանից ժամանած ինքնաթիռը Ռուսաստանի Գոսզնակում տպած մեծ քանակությամբ աֆղանական դրամ է հասցրել Աֆղանստան: Անդրոնովի խոսքերով, այդ դրամը տեղափոխվել է մոջահեդների կողմից գրաված պալատներից մեկը: Ելույթ ունենալով խորհրդարանի նիստում, որը քննարկում էր Կենտրոնական բանկի աշխատանքի մասին հաշվետվությունը, նա խնդրեց իր տեղեկությունը համարել պատգամավորական հարցում եւ պահանջեց պարզաբանել, թե ում կարգադրության հիման վրա է Գոսզնակը տպել աֆղանական դրամը: ■

Խոշոր կողոպուտ Վրաստանում

Հունիսի 3-ին Քութայիսիից ոչ հեռու հարձակում է կատարվել Զուգդիդի 40 միլիոն կանխիկ դրամ տեղափոխող ավտոմեքենայի վրա: Այդ գումարը նախատեսված էր Արեւմտյան Վրաստանի բնակիչների աշխատավարձը, կենսաթոշակը, նպաստները վճարելու համար: Հարձակվողները, կողոպտելով ամբողջ գումարը, անհետացել են: ■

Բացվում են կոմկուսի արխիվները

Հաջորդ ուրբաթ կոմկուսի արխիվների գաղտնի փաստաթղթերը կներկայացվեն նրանց հետ ծանոթանալու համար: Այդ մասին երեկ Մոսկվայում կայացած մամուլի ասուլիսում հայտարարեց Ռուսաստանի փոխվարչապետ, մամուլի եւ լրատվության նախարար Միխայիլ Պոլտորանինը: Առաջին հերթին կներկայացվեն զանգվածային ճնշումներին վերաբերվող արխիվները: Պոլտորանինի խոսքերով, մի քանի հազարի հասնող փաստաթղթերի մեծ մասը, որոնք հանձնաժողովը գաղտնազերծել է վերջին երկու ամիսների ընթացքում, վերաբերում են այն վայրուսային օգնությանը, որը ԽՄԿԿ-ը ցուցաբերում էր եղբայրական կուսակցություններին եւ ահաբեկչական կազմակերպություններին, ընդ որում ոչ թե ԽՄԿԿ-ի, այլ պետության բյուջեից: Մասնավորապես, Աֆղանստան ուղարկվող սննդամթերքի ու տեխնիկական սարքավորումները գնելու համար օգտագործվում էր ոսկի: Հանձնաժողովի տվյալներով, այդ աջակցությունն սկսվել էր արդեն 1918 թ., երբ Ռուսաստանն ակտիվորեն օգնում էր կոմինտերնին: ԽՄԿԿ-ը ֆինանսական օգնություն է ցուցաբերել ավելի քան 70 երկրների կոմկուսների: ■

Դրամանենգությունն անում է

1000 եւ 500 ռուբլիանոց դրամանիշերի հայտնվելուց հետո դրամանենգները կազմակերպել են դրանց արտադրությունը: Կրասնոդարի երկրամասի Կուրղանսկինո քաղաքի խանութում հայտնաբերվել է 1000 ռուբլիանոց կեղծ դրամանիշ, որը պատճենահանել եւ լրացուցիչ նկարել են: Նույն եղանակով էր պատրաստվել Կրասնոյարսկի երկրամասի Կանսկ քաղաքի ազրոբանկի բաժանմունքում հայտնաբերված 1000 ռուբլիանոց դրամանիշը: Կեմերովոյի մարզում 60 տարեկան թոշակառուից առգրավել են 500 ռուբլիանոց կեղծ դրամանիշ: Հունիսի 5-ին Ուլյանովսկի կենտրոնական շուկայում հայտնաբերվել է պոլիգրաֆիական եղանակով պատրաստված երկու 100 դոլլարանոց դրամանիշ: ■

Սկսվել է զորքերի դուրս հանումը

Ինչպես «Սնարք»-ի թղթակցին հաղորդեց Ռուսաստանի 7-րդ բանակի հրամանատար գեներալ-մայոր Ֆյոդոր Ռեուտը, զորքերը հանրապետությունից դուրս կհանվեն 3 փուլերով: Հայաստանի պաշտպանության նախարարությունում ստացած տվյալներով, արդեն սկսվել է Կիրովականում տեղակայված 15-րդ զորամիավորման դուրս հանումը: ■

Դիվանագետի մահը

Փարիզյան հիվանդանոցներից մեկում տրտի կաթվածից 72 տարեկանում մահացավ ամերիկյան հայտնի դիվանագետ ծագումով լիբանանցի արաբ Ֆիլիպ Հաբիբը: Նախագահ Նիքսոնի ժամանակ Հաբիբը Փարիզում գլխավորում էր Վիետնամի պատերազմի դադարեցման բանակցություններում ամերիկյան պատվիրակությունը, 1982 թ. Լիբանանում օգնել էր պաղեստինյան ուժերին մայրաքաղաքից դուրս բերելու համաձայնությանը: Նրան հաջողվել էր օգտակար լինել 1986 թ. Ֆիլիպինների նախագահ Ֆերդինանդ Մարկոսին վտարանդիության ուղարկելու գործում: Մի խոսքով, ամերիկյան տարբեր վարչություններ հաճախ են օգտվել Հաբիբի տաղը, համբերատար եւ մունջ դիվանագետի կարողություններից ամենադժվարին առաքելություններում: ■

Հացի ապաս գներ

Մոսկվայում հացի գները պաաս կարձակվեն, հավանաբար, այսօր: Ինչպես ասացին «Մոսխլեբ» միավորման ֆինանսական վարչությունում, այդ մասին կարգադրությունը պետք է ստորագրի Յուրի Լուժկովը: Չնայած հացամթերքի գներն արդեն մասնակիորեն աճել են, սակայն դա չի լուծել արտադրության ծախսերը փակելու խնդիրը: Մի քանի անգամ աճել են ալյուրի գնման գները: «Մոսխլեբ» միավորումը խոստացել էր մայիս ամսվա մակարդակով պահպանել ալյուրի գները մինչեւ հունիսի 5-ը:

Գների անարգել աճ

1992 թ. մայիսի 18-ին ուժանյութերի նոր գների մտցման կապակցությամբ երկրորդ եռամսյակի գների ինդեքսը առաջինի համեմատ կաճի 1,6 անգամ: Երկրորդ կիսամյակում գները կարող են բարձրանալ եւս 3 անգամ, այդ թվում 1,5 անգամ ուժանյութերի նոր գների հաշվին: Փոխվարչապետ, Եգոր Գայդարը այդպիսի թվեր է բերում Ռուսաստանի խորհրդարանին ուղարկված զեկուցագրի մեջ: Նրա կարծիքով այլ հավասար պայմաններում ուժանյութերի գների աճը ընթացիկ տարում չի հանգեցնի արտադրության կտրուկ անկմանը: 1992 թ. ազգային եկամտի եւ համախառն ներքին արտադրանքի ընդհանուր անկումը այդ գործոնի պատճառով կկազմի 3-4 տոկոս (18-19 տոկոս): ■

Ռմբահարության փորձ

Ուզբեկստանի ՆԳՆ-ը ձերբակալել է Ղազախստանի արտաքին տնտեսական հարաբերությունների մարզային կոմիտեների մեկի ղեկավարին ԱՄՆ-ի քաղաքացուհու ռմբահարման փորձի համար: Տումածի դիմումի մեջ նշվում է, որ միջադեպը տեղի է ունեցել Ուզբեկստանի Ֆերղանայի մարզում, ուր ինքը ժամանել էր Բոստոնից առողջապահության բնագավառում համագործակցության մասին գործարք կնքելու համար: ■

Սոված կուշտը

Չեմ հիշում, որտեղ եմ կարդացել. ամո՞ւծ է, թե իսկություն: Պարսից շահը վճռում է բարձրացնել իրեն հպատակ հայերի տուրքը եւ լրտես է ուղարկում, որ իմանա, թե նրանք ինչպես են ընդունել այդ լուրը: Լրտեսը վերադառնում է եւ վախվորած հայտնում, թե հայերն անչափ զայրացել են ու բարձրաձայն անիծում են շահին: Շահը չարախնդում է. գնացեք, ավելի բարձրացրեք: Լրտեսը գալիս եւ սարսափած հայտնում է, թե հայերը ողբում ու մահ են փնտրում: Շահը դարձյալ ծպտում է. ուրեմն էլի տեղ կա, դարձյալ բարձրացրեք: Լրտեսն այս անգամ զարմացած է վերադառնում. հայերը հարկերի նոր բարձրացումից հետո ծիծաղում ու քրքջում են անդադար: Այդ ժամանակ շահն անհանգստանում է ու ասում. «Չեղավ, չափն անցանք: Գնացեք, իջեցրեք հարկերը, թող լացի վրա էլ մնան: Ծիծաղը վտանգավոր է»:

Մեր մուտքից հուսախության «ջանհե՜յ», «վայ-հե՜յ» վանկարկումներ էին լսվում: «Մայրաքաղաք» ծրագիրը քիչ առաջ հաղորդեց. «Նյարդային հիվանդների խնդրում եմ դուրս գալ սենյակից. Գները դարձյալ բարձրացվել են (Արմեն Սմբրյանն այստեղ լռեց, հետո խորամանկորեն ժպտաց). նվազագույն թոշակն ու աշխատավարձը սահմանվում է 600 ռուբլի»:

Մայրս, որ ամբողջ կյանքում այդպես էլ չունեցավ հարստություն դիզելու տենչը, ոգեւորված բացականչեց. «Վայ, Լեվոն ջան, Խ ցավը տանեմ, կյանքո՞ւմ էինք տեսել 600 ռ. թոշակ, ուսանող աղջիկս երբեւէ մտածե՞լ էր 472 ռ. 50 կոպ. կրթաթոշակ, հիմա ի՞նչ պետք ա անենք էդքան փողը: Հա՛, ամեն ամսվա ավելացած գումարը գուցե փոխանցենք Արցախի Ֆոնդին, կամ որբացած երեխաներին, գուցե ծերանո՞ց, հը՞»: Հանդգում էի. «Մայրիկ ջան, հիմա էդ ժամանակները չեն, հիմա շուկայական հարաբերություններ են, հիմա գործել է պետք, գործել: Ահա, խնդրեմ, դոլլարն էժանացել է, ընդամենը 110 ռ., ծանոթարհներն էլ ազա՛տ, արտասահմանյան անձնագիրը անպրոբլեմ, կգնաս Թուրքիա, Սիրիա, Լեհաստան, Ռումինիա, բազմաթիվ ճամպրուկներով կգաս ու... փոքր բիզնեսով կզբաղվես: Վա՜խ, մեր ջահել-ուզողներս էլ կշատանան, կասեն Ֆիրմա զոքանչ ունենք»:

Մորս շփոթված դրությունը փրկեց մեր հարեւան Արմոն:

- Էկրի՜կա՛, գտա, ախր ես լույսի կաբելը (մեծաղամալուխը) ինչ էլ անում է, չէ՞) 6 ամիս զգած է ոտներիս տակ, ծրում էլի անլույս կմնանք...

Ու՛ բոլորս ոգեւորված հիշեցինք էներգացանցի աշխատողի առաջարկը մեր փողով կաբելը կառնենք, հետո էլ փող կտանք մեր աշխատակցին մուտքի էլեկտրականությունը կարգավորելու համար, ինչքան է կազմում որ, յուրաքանչյուր ընտանիք ընդամենը 250-300 ռ.: Մորս սիրտը տեղն ընկավ «Փառք քեզ, Աստված, թե չէ ի՞նչ պետք է անեինք այդքան գումարը, բա եղա՞վ, համ այդքան փող ստանանք պետությունից, համ էլ պահանջենք, թե կաբելի կարգավորելը էներգացանցի պարտականությունն է... Բա եղա՞վ, քիչ է մնում ասենք, թե աղբ հավաքելն էլ սանմաքրման գործն է: Հա՛, կրակն ընկա՞ն, որ մի քանի կոպեկ փող ենք մուծում»: Ու ծեռքը տարավ կրծկալին, հանեց իմ շատ սիրելի քաշկինակն (թոշակը միշտ դրա մեջ է փաթաթում) ու ասաց.

- Առ, Արմո ջան, առաջինը ես եմ տալիս: Վա՜յ, ես մեր անկախ Հայաստանի ցավը տանեմ: Ով կմտածեր, համ անկախություն, համ ազատություն, համ էսքան թոշակ, էսքան արտոնություններ, առ, Արմո ջան ու արագացրեք, մի տեղից ճարեք էդ կաբելը, առեք, էներգացանցի աշխատողին էլ կանչեք, ինչքան կուզի, տվեք, վերջում էլ մի շիշ օղին իմ վրա, թե չէ ո՞ւր մնաց մեր կոլեկտիվիզմը, ամոթ չի՞, կանգնել ու ասում եք իրենց գործն է, թող գան անեն: Հեստաքիի՛ր ժողովուրդ եք, դու էլ Զավենի պես համ կնիկ եք ուզում, համ ջրեր եք ուզում, քանն էլ հետն եք ուզում:

ԶԱՐՈՒՀԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ

«Արամ Խաչատրյան»
Ֆիլհարմոնիկ սրահ
«ԱՇԽԱՐՀԸ ԵՎ ՄԵՆՔ»
Սիմֆոնիկ երաժշտության ամառային օրեր
Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախումբ (ՀՖՆ)
Գեղարվեստական ղեկավար եւ դիրիժոր Լորիս Ճգնավորյան
Երեւանի սիմֆոնիկ նվագախումբ (ԵՍՆ)
Դիրիժոր՝ Գեւորգ Մուրադյան
Փառատոնը լուսաբանում է
[redacted] «ԼՐԱԲԵՐ»
Հովանավոր՝ Անդրավկազգաշին
[redacted] ԴՐՈՇԱԿԱՆ
բաժնետիրական ընկերությունը

Հունիս 7. Ռուսաստան. ԵՍՆ
Պ. Չայկովսկի Նախերգանք-ֆանտազիա «Ռոմեո եւ Ջուլիետ»
Է. Արիստակեսյան Ջութակի կոնցերտ (Պ. Խաչատրյան)
Ս. Պրոկոֆեւ Սիմֆոնիա թիվ 1

[redacted] Համերգների սկիզբը ժամը 19.30-ին
Տոմսերը վաճառվում են «Արամ Խաչատրյան» ֆիլհարմոնիկ սրահի տոմսարկղում, ամեն օր ժամը 11-ից 18-ը

Azg semi-weekly, 47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010
Խմբագիր՝ Յ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ Editor H. AVEDIKIAN
Macintosh համակարգչային շարուածքը Ռ.Ա.Կ. մամլոյ եւ տեղեկատուութեան կենտրոնի
ՀՀ Նախարարների խորհրդին առընթեր «Պարբերական» հրատ. տպարան, Արշակունեաց 2

digitised by A.R.A.R.@